

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE GELİR HAREKETLİLİĞİ
İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DAMLA DURMAZ

İktisat Anabilim Dalı

İktisat Yüksek Lisans Programı

EKİM 2016

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE GELİR HAREKETLİLİĞİ
İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Damla DURMAZ
(412131006)**

İktisat Anabilim Dalı

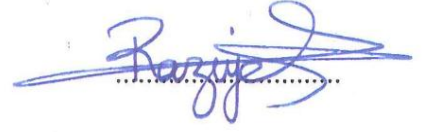
İktisat Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Raziye SELİM

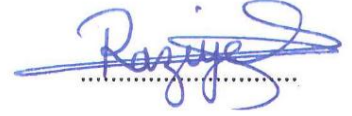
EKİM 2016

İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 412131006 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Damla DURMAZ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "TÜRKİYE'DE GELİR HAREKETLİLİĞİ İNCELEMESİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Raziye SELİM
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Raziye SELİM
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Fuat ERDAL
İstanbul Teknik Üniversitesi

Yard. Doç. Bengi İLHAN
İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi

Teslim Tarihi : 07 Eylül 2016
Savunma Tarihi : 24 Ekim 2016

ÖNSÖZ

İlk önce Prof. Dr. Raziye SELİM'e eğitim hayatımdaki katkılarından ve tez sürecindeki desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Kendilerinden çok fazla şey öğrendiğim ve beni her zaman cesaretlendiren Prof. Dr. Erinç YELDAN'a ve Doç. Dr. Sevil ACAR AYTEKİN'e teşekkür ederim.

Ek olarak, başta Gizem KAYA, Esra ÖZTÜRK, Erdi BAL ve tüm FilmLoverss ekibine hayatıma renk kattıkları ve en önemlisi hep yanımda oldukları için teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatım boyunca koşulsuz sevgilerini ve desteklerini benden esirgemeyen aileme minnettarım. Onların her zaman sabırla yanımda olduklarını bilmek bana sonsuz güç veriyor.

Ekim 2016

Damla DURMAZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET	xv
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı	1
1.2 Tezin ve Kullanılan Metodun Önemi	1
1.3 Tezin Yapısı	4
2. GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE HAREKETLİLİĞİ.....	7
2.1 Gelir Eşitsizliği.....	7
2.1.1 Gelir Eşitsizliği	7
2.1.1.1 Türkiye'nin eşitsizlik profili	7
2.1.2 Gini Katsayısı.....	10
2.2 Gelir Hareketliliği	13
2.2.1 Gelir Hareketliliği İndeksleri	13
2.2.1.1 Pearson korelasyon katsayısı.....	13
2.2.1.2 Spearman sıra korelasyon katsayısı	13
2.2.1.3 Fields & Ok indeksi (1996, 1999).....	14
2.2.1.4 E indeksi (Fields, 2010)	14
2.2.1.5 Chakravarty, Dutta ve Weymark indeksi (1985)	15
2.3 Literatür Özeti	15
3. VERİ SETİ VE YÖNTEM	25
3.1 Veri Seti.....	25
3.2 Model	27
3.2.1 Multinomial Logit Model.....	28
4. EKONOMETRİK ANALİZ.....	31
5. SONUÇ.....	39
KAYNAKLAR	41
EKLER.....	44

KISALTMALAR

BHPS	: British Household Panel Survey
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
EU-SILC	: European Union Statistics on Income and Living Conditions
GSOEP	: German Socio-Economic Panel
GYKA	: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
MNL	: Multinomial Logit
MNLM	: Multinomial Logit Model
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
PSID	: Panel Study on Income Dynamics
SILC	: Survey of Income and Living Conditions
TURKSTAT	: Turkish Statistical Institute
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı, 2006-2014..	8
Çizelge 4.1: Tanımlayıcı istatistikler.....	31
Çizelge 4.2: Türkiye’de gelir hareketliliği, 2010-2013.....	33
Çizelge 4.3: Gelir gruplarında sabit kalanlar ile hareket edenlerin demografik özellikleri, 2010-2013	34
Çizelge 4.4: Multinomial Logit Model Marjinal Etkileri.....	37
Çizelge A.1: Multinomial Logit Model.....	44

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : En yüksek ve en düşük yüzde 20'lik gelir grupları arasındaki fark.	9
Şekil 2.2 : P80/P20 oranı	9
Şekil 2.3 : Kent-kır düzeyinde P80/P20 oranı	10
Şekil 2.4 : Türkiye’de 2006-2014 yılları arası Gini katsayısı.....	11
Şekil 2.5 : Kent-kır düzeyinde Gini katsayısı, 2006-2013.....	11
Şekil 2.6 : 2006 ve 2014 yılları arasında Düzey 1 seviyesinde Gini katsayıları.	12
Şekil 2.7 : OECD ülkelerinin 2012 yılı Gini katsayıları.....	12
Şekil 4.1 : Eğitim düzeyine göre kadın ve erkek dağılımı.....	32
Şekil 4.2 : Türkiye’de gelir hareketliliği, 2010-2013.	33
Şekil 4.3 : Eğitim düzeyinde gelir hareketliliği, 2010-2013.....	35
Şekil 4.4 : Yaş grupları arasında gelir hareketliliği, 2010-2013.....	36

TÜRKİYE’DE GELİR HAREKETLİLİĞİ İNCELEMESİ

ÖZET

Tez kapsamında Türkiye’de gelir hareketliliği ve eğer hareketlilik söz konusu ise eğitim, yaş, cinsiyet gibi değişkenlerden hangilerinin belirleyici olduğu konusunda bilgi sahibi olmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda gelir eşitsizliği ölçütleri ve hareketlilik indeksleri sunulmuş ve Türkiye’nin yakın geçmişteki eşitsizlik profili 2010-2013 panel veri setleri aracılığıyla mercek altına alınmıştır.

Türkiye’deki gelir eşitsizliği, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sunulan Gini katsayısı aracılığıyla incelenmiş ve diğer ülkeler ile karşılaştırılması yapılmıştır. 2000’li yıllardan itibaren büyüme ve kalkınma adına önemli adımlar atan Türkiye’nin, gelir eşitsizliği açısından görece bir iyileşme göstermesine karşın hala gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak, toplumsal ve bireysel düzeyde hareket etme eğilimlerine yakından bakılmıştır.

Alt ve üst gelir grupları arasında hareket etme veya genel dağılım içinde aynı gelir grubunda sabit kalma olasılıkları hakkında bilgi edinmek adına multinomial logit (MNL) model kullanılmıştır. Model kapsamında TÜİK tarafından hazırlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) verileri kullanılmıştır. MNL model aracılığıyla bireylerin gelir dağılımı içindeki konumlarının demografik özellikler ile bağlantıları irdelenmiştir. Analiz kapsamında bireylerin cinsiyetleri, eğitim düzeyleri ve yaş grupları incelenen dönem ile birlikte regresyona açıklayıcı değişkenler olarak eklenmiştir.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verilerine göre eğitim düzeyleri; okuryazar olmayanlar, okuryazar olup bir okul bitirmeyenler, ilkokul mezunları, ilköğretim mezunları, lise mezunları, meslek lisesi mezunları ve yüksek öğretim mezunları olmak üzere 7 seviye üzerinden incelenmiştir. En fazla hareket etme eğilimi gösteren bireylerin ilkokul mezunları olduğu, hemen ardından ise yüksek öğretim mezunlarının geldiği bulgusu dikkat çekmiştir. Bireylerin yaş grupları GYKA kapsamında 15 yaş altı, 15-24, 25-34, 35-49, 50-64 ve 65 yaş üstü olarak 6 gruba ayrılmıştır. 15 yaş altı ve 65 yaş üstü bireyler modele dahil edilmemiştir. Yaş grupları açısından bireylerin genel dağılım içinde hareket eğilimleri en çok 35-49 yaş aralığında gözlemlenmiştir.

Tez kapsamında son olarak gelir hareketliliğinin, uzun dönemde gelir eşitsizliği üzerinde dengeleyici bir etkiye sahip olup olmadığı incelenmiştir. Panel veri yöntemi ile yapılan analizler sonucunda, incelenen dönem ne kadar geniş olursa uzun vadede elde edilen bulguların da o denli net sonuçlar ortaya koyacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir Eşitsizliği, Gelir Hareketliliği, Mobilite, Panel Veri Analizi

ANALYSIS OF INCOME MOBILITY

IN TURKEY

SUMMARY

In this study, it is aimed to question income mobility in Turkey and which variables such as education, age, gender are determinant if there is mobility. In this direction, income inequality and income mobility indices are presented and the recent past inequality profile of Turkey is put under the scope by using panel data approach in 2010 and 2013.

Income inequality in Turkey is examined via Gini coefficient by data provided from Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) and compared with other countries. Although Turkey that step forward in favor of growth and development following 2000s has made relative progress, it is observed that Turkey still falls behind with developed countries. Correspondingly, the trend of income mobility in social and individual level is looked closer.

To get information about probability of downward mobility, upward mobility or staying in the same group of the income distribution, multinomial logit (MNL) model is used. Within the scope of thesis, Income Distribution and Living Conditions Survey (SILC) micro data set obtained from TURKSTAT are used. Positions of individuals in income distribution and individuals' characteristic features are scrutinized via MNL model. Gender, education level and age group of individuals as well as relevant period are added to regression as explanatory variables.

According to Survey of Income and Living Conditions (SILC) micro panel data, education levels are divided into 7 groups such as illiterate, literate without diploma, primary school, secondary school, high school, vocational high school and university degree, master and doctorate. It is detected as long as education level increases, individuals' tendency of mobility is also increase. In this direction, it is observed that primary school graduates are most mobile in the income distribution, and the outcomes of individuals who have bachelor, master or doctorate degrees remark by coming after primary school graduates. Within the context of SILC data, age groups of individuals are reduced 6 groups as below 15, 15-24, 25-34, 35-49, 50-64 and above 65. In terms of age groups, individuals belong to 35-49 age group have more tendency of mobile in the income distribution.

Finally, within the scope of thesis it is examined whether income mobility equalize longer-term incomes or not. Analysis by doing panel data method show that the more observed period is wide, the more the outcomes are more explicit in the long run.

Key Words: Income Inequality, Income Mobility, Mobility, Panel Data Analysis

GİRİŞ

1.1 Tezin Amacı

Dünya genelinde artan gelir eşitsizliği doğrultusunda özellikle 2000’li yıllardan itibaren yalnızca toplumsal düzeyde değil bireysel düzeyde de gelir dağılımı yakından incelenmeye başlanmıştır. Bireylerin gelir grupları arasında aşağıya ya da yukarıya doğru hareket etmesi olarak nitelendirilen ‘gelir hareketliliği’ kavramı böylelikle literatürde yerini almıştır. Bu tezin amacı, 2010-2013 dönemine ait panel mikro veri setleri kullanılarak Türkiye’de toplumsal ve bireysel düzeyde gelir hareketliliği hakkında fikir sahibi olmak ve uzun dönemde hareketliliğin gelir eşitsizliğini dengeleyici bir faktör olup olmadığına bakmaktır.

1.2. Tezin ve Kullanılan Metodun Önemi

Dünya kapitalizmi yerini sermaye akışkanlığı, ekonomilerin bütünleşmesi, bilginin ve paranın küresel hareketliliği, çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) varlığı ve teknolojik gelişmelerle birlikte küreselleşmeye bırakmıştır. Yeni bir olgu gibi görünse de küreselleşmenin kökleri aslında 19. yüzyıla kadar uzanmakta, emperyalizmin yeni yüzü ve sermayenin uluslararasılaşması olarak yorumlanmaktadır. Kapitalizmin dünya geneline yayılma eğilimi ve sürekliliği de başta eşitsizlik olmak üzere pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. İki dünya savaşı sonrası izlenen politikalar ve sınıf mücadeleleri ile toplumsal refahın üst seviyelere ulaşması; büyüme ve kalkınma adına görece bir gelişme sağlarken, 20. yüzyıl eşitsizliklerinde ise görünür bir düşüşe sebep olmuştur. 1970’lerin başında yaşanan krizin etkisiyle yükselişe geçen Neoliberalizm, gelişmiş kapitalist ülkelerin sosyal/refah devlet uygulamaları ve azgelişmiş ülkelerin benimsediği ulusal kalkınmacı devlet politikalarına karşın 1980 sonrası etki alanını genişletmiş; ancak eşitsizliğin tekrar yükselişe geçmesine engel olamamıştır. Bu da durağanlıktan uzak olan gelir eşitsizliğinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesinin yalnızca ekonomik sebeplerden ötürü değil; aksine kültürel, toplumsal ve askeri politikalarla bir bütün olarak şekillendiğini bir kez daha göstermektedir. Yaşanan ekonomik ve politik şokların etkisiyle sınıflar arası gelir

farklılıklarının oluşması da bu çok boyutlu neden-sonuç ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, daha gerçekçi sonuçlar elde etmek adına, eşitsizliğin yapısı toplumsal düzeyin yanı sıra bireysel düzeyde de ele alınmalıdır.

Gelir dağılımı üzerine detaylı bir çalışmanın temellerini atmadan önce gelir eşitsizliğinin hangi boyutlarda incelenmesi gerektiğine karar verilmelidir. İzlenen politikalar doğrultusunda ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermesine rağmen gelirin emek geliri ve sermaye gelirinin toplamından oluştuğu düşünülürse, gelir eşitsizliği tüm ülkelerde üç ana kategoriye ayrılır: emek gelirindeki eşitsizlik, sermaye mülkiyetinden doğan gelirdeki eşitsizlik ve ikisi arasındaki ilişki (Piketty, 2014). Emek gelirlerinin merkezinde ücretler yer aldığı için emek gelirlerindeki eşitsizlik literatürde ücret eşitsizliği olarak da geçmektedir. Sermaye gelirleri ise emekten bağımsız olan kira, kar, kar payı, faiz gibi her türlü geliri bünyesinde barındırmaktadır. Burada özellikle üzerinde durulması gereken nokta ise emek ve sermaye gelirleri arasındaki ilişkidir; çünkü toplam gelir eşitsizliği emek eşitsizliğinden fazla, servet eşitsizliğinden ise az olma eğilimindedir. Bu yüzden eşitsizliğin büyüklüğünden ziyade eşitsizliğin meşrulaştırılıp meşrulaştırılamayacağına bakılmalıdır. Bir başka deyişle, mevcut veriler göz önünde bulundurularak ileriye dönük, örneğin 20 yıl sonrası için, bir varsayımda bulunup bulunulamayacağına odaklanılmalıdır (Piketty, 2014).

Üst orta gelir grubunda yer alan Türkiye, 2015 yılı itibariyle gayri safi yurt içi hasılasını 799.54 milyar dolara çıkarmış ve dünyanın en büyük 17. ekonomisi olmuştur. Dünya çapında dalgalanmalara sebep olan 2001 krizine rağmen istikrarlı bir büyüme sergileyen Türkiye, toparlanma sürecinde sadece gelişmekte olan ülkeleri odağına alan Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ön sıralarda yer almıştır. İktisadi büyümenin etkisiyle gelir eşitsizliği azalmıştır. Bunun bir göstergesi olarak Gini katsayısı 2014 yılında 0.39'a kadar gerilemiştir; ancak bu oran gelişmiş ülkelere göre hala çok yüksektir. Öyleyse eşitsizlik ölçütlerinin yanıltıcı sonuçlara sebebiyet verebileceği her daim göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim hem Gini katsayısı hem de Theil indeksi çok boyutlu olan eşitsizliği tek boyuta indirger ve sadece sayısal bir veri üzerinden çıkarım yapmak zorunda kalınır. Örneğin, Gini katsayısı toplumda orta gelir grubuna duyarlı iken, Theil indeksi alt ve üst gelir gruplarına duyarlıdır. Benzer şekilde eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre; toplumda en zengin %20'lik dilimin toplam gelirden aldığı pay, 2013 yılı verilerine

göre 0.7 puan gerilemiş ve %45.9 seviyesine gelmiştir. Aslında bu oran en zengin %20'lik grubu tam olarak incelememektedir; çünkü en üst yüzde 1'lik, hatta en üst onda 1'lik kesimi görmezden gelmektedir. Halbuki toplumun en üst yüzde veya onda birlik kısmında yer alan bireyler toplumun eşitsizliğini derecelendirenlerdir. Böylelikle zirvedeki gelirlerin yanı sıra zirvede yer alan bireylerin niceliğine de ulaşılmaktadır. Dolayısıyla eşitsizliğin ekonomik ve politik açıdan toplumsal düzeyde farklılık göstereceği ve iktisadi büyüme ile eşitsizlik sorununun ortadan kaldırılamayacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Dünya çapında eşitsizliklerin yükselişe geçmesi, sosyal bilimler ve ekonominin birleştiği noktada yeni bir çalışma alanı da yaratmıştır. Friedman (1962) kalkınma süreci açısından gelir hareketliliğinin, uzun vadede gelir eşitsizliğini ortadan kaldırabilecek bir yapıda olduğunu ileri sürmüştür. Uzun süreli ekonomik refah hakkında detaylı bir çıkarım yapabilmek için de doğrudan toplumdaki bireyin gelirine odaklanmak gerekmektedir.

İktisadi büyüme ile düşüş gösteren gelir eşitsizliğine karşın Türkiye dünya genelinde gelir dağılımı en eşitsiz ülkeler arasında yer almaktadır. Toplumsal bir sorun olarak gösterebileceğimiz gelir dağılımının adaletsizliği yine gelir dağılımı göstergeleri ile çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak bu göstergeler bireyin ve hanenin gelirleri hakkında genel bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır ve eşitsizliğin toplum içindeki konumunu belirleyebilmek adına hem ekonomik hem de politik çerçeveden sonuçlar ortaya konmalıdır. Dolayısıyla gelir hareketliliği kavramı ile bireylerin alt veya üst gelir gruplarına geçişleri gözlemlenmelidir. Toplum içindeki bu hareketlilik literatürde keskin sınırlarla çizilmemiştir; zira ekonomik ve politik açıdan ele alınması gereken gelir dağılımı ve eşitsizliğin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi kaçınılmazdır. Gelir eşitsizliği ölçütlerinin yanı sıra pek çok gelir hareketliliği indeksi, toplumun gelir dağılımı konusunda daha hassas sonuçlar vermektedir. Bu noktada hareketlilik indekslerine ek olarak toplumsal hiyerarşiye farklı bir bakış açısı sunan geçiş matrislerinden yararlanmak önemlidir. Fakat geçiş matrisleri araştırmanın boyutunu oldukça etkileyebilecek önemli noktaları gözden kaçırmaktadır. Bu yüzden bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi gibi demografik özelliklerini denklemin dışında bırakmayan çok terimli logit modeli ile de yapılacak tahminler kapsamlı sonuçlara ulaşmayı sağlamaktadır.

Bu tez kapsamında Türkiye'nin gelir eşitsizliği profiline yakından bakılarak gelir hareketliliği ile toplumsal ve bireysel düzeyde çıkarımlar yapmak amaçlanmaktadır. Türkiye'nin eşitsizlik profiline bir katkı sağlamak adına gelir hareketliliğinin sosyal refah yaklaşımı ile ilişkili olup olmadığına bakılacaktır (Fields, 1996, 1999; Fields, 2010; Chakravarty, Dutta ve Weymark, 1985).

Gelir hareketliliği, uzun dönemde gelir dağılımı eşitsizliğini dengeleyici bir faktör olarak görülmektedir (Fields, 2010). Genellikle gelişmiş ülkeler için incelenen gelir eşitsizliği ve hareketliliğine karşın literatürde az sayıda da olsa Türkiye örneğini sunan çalışmalara rastlamak mümkündür. Vergil (2012) ve Güven vd. (2014) incelenen dönem uzadıkça gelir hareketliliğinin artma eğiliminde olduğunu göstermişlerdir; ancak Türkiye için gelir grupları arasındaki hareketliliğin eşitsizliği azaltmasındaki rolünün küçük olduğu sonucuna varılmıştır. Balıkçıoğlu ve Dalgıç (2015) ise Türkiye'de 2005 sonrası gözlemlenen iktisadi büyümenin orta sınıfı etkilemediği sonucuna varmışlardır. Ek olarak, bu tez kapsamında toplumların refah düzeyinin artmasında önemli bir paya sahip olduğu kabul edilen orta gelir grubunun Türkiye'deki profili de ekonomik ve politik açıdan ele alınacaktır.

1.3. Tezin Yapısı

2. bölüm gelir eşitsizliği ve gelir hareketliliği kavramlarını sunmakla beraber Türkiye'nin yakın geçmişteki eşitsizlik profilini tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla ele almaktadır. Temel varsayımlar, eşitsizlik ölçütleri ve hareketlilik indeksleri ile Türkiye'nin eşitsizlik profili diğer ülkelerle bu bölüm kapsamında karşılaştırılmıştır. Gelir dağılımı, gelir eşitsizliği ve gelir hareketliliğini toplumsal ve bireysel düzeyde inceleyen çalışmalar bölüm sonunda literatür araştırması altında derlenmiştir.

3. bölüm panel veri setini ve analiz için kullanılan yöntemi detaylı olarak tanıtmaktadır. Bu bölümde kullanılan ekonometrik model ve modelde yer alan değişkenlere dair istatistiki bilgiler verilmiştir.

4. bölüm kapsamında ekonometrik bulgular sunulmuştur. Model sonucunda elde edilen bulgular analiz edilmiş ve genel dağılımda bireylerin hareket etme eğilimleri incelenmiştir.

5. bölüm ekonometrik analiz sonucunda elde edilen bulguların değerlendirmesini sunmaktadır. Ekonometrik ıktılar vasıtasıyla ilgili dönemde gelir hareketliliğinin eğitsizlik üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olup olmadığı tartışılmıştır.

2. GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE HAREKETLİLİĞİ

2.1. Gelir Eşitsizliği

2.1.1. Gelir eşitsizliği

Gelir dağılımı söz konusu olduğunda, toplumun gelir eşitsizliğine odaklanmak atılacak ilk adımdır; ancak bunu yaparken gelir eşitsizliğinin çok değişkenli bir denklem olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Klasik bir bakış açısıyla, eşitsizliğe Lorenz eğrisi, Gini katsayısı veya genelleştirilmiş entropi endeksleri ile yaklaşmak, elde edilen sonuçları sayısal bir değer olmasından öteye götüremeyecektir. Bu teknik yaklaşım, gelir dağılımındaki adaletsizliğin toplumsal düzeyde bir sorun olduğu ve sınıflar arası geçişlerin yalnızca ekonomik değil, sosyal ve siyasi bir altyapıya sahip olduğu gerçeği ile yüzleşmemize sebebiyet verir.

2.1.1.1. Türkiye'nin eşitsizlik profili

2000'li yılların başından itibaren görece düşen eşitsizlik ve istikrarlı bir iktisadi büyüme ile Türkiye'nin eşitsizlik sorununun çözüme kavuştuğu izlenimi yaratılsa da madalyonun diğer yüzü bunun aksini söylemektedir. Nitekim son yıllarda 0,39'a kadar gerileyen Gini katsayısına rağmen Türkiye'nin gelir dağılımı eşitsizliği açısından Şili (0.50) ve Meksika'nın (0.48) hemen üstünde yer alması, gelir eşitsizliğinin hala çözilemeyen büyük bir sorun olduğunun göstergesidir (Selim ve diğ., 2014).

Toplumlarda mükemmel bir eşitliğin söz konusu olması için her yüzdelik dilimin nüfus içindeki payına göre eş değer bir gelirle dengelenmesi gerekirdi. Bir başka deyişle, toplumun en zengin %20'sinin gelir toplamının tam olarak % 20'sini alması beklenirdi. Ancak çok boyutlu bir disiplin olan eşitsizliğin içine toplumsal, ekonomik ve politik unsurların dahil edilmesi gerekmektedir.

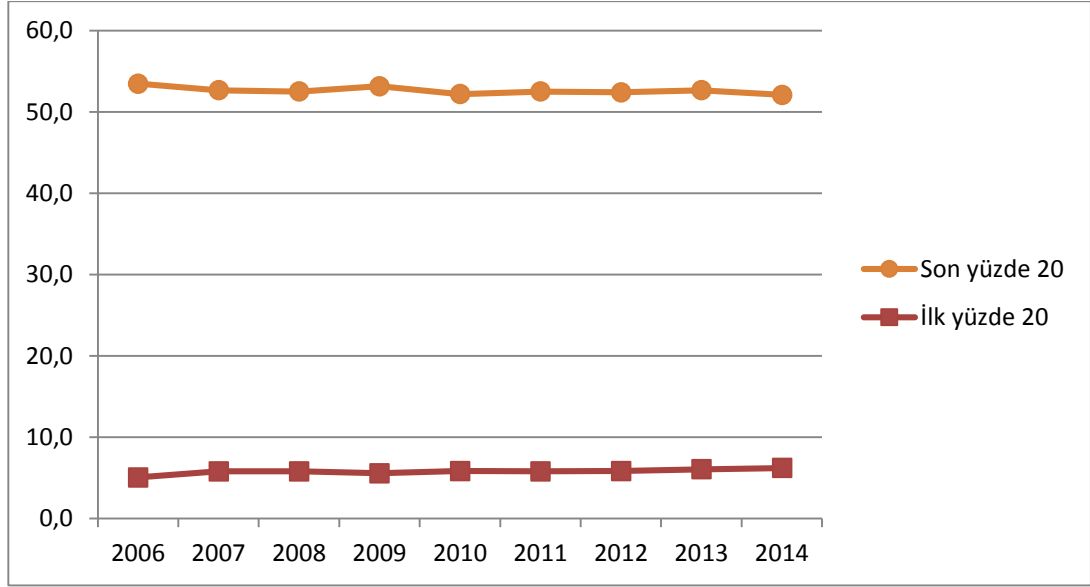
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) gelir dağılımını toplumsal düzeyde incelemek adına Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzdelik gelir dilimleri ve yüzde paylarından (P80/P20) yararlanmaktadır. Bu doğrultuda Çizelge 2.1 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) 2006-2014 dönemi sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık

eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımını göstermektedir. 2014 yılında en yüksek yüzde 20'lik gelir grubu toplam gelirden %45,9 pay alırken, en düşük yüzde 20'lik gelir grubunun payı ise bir önceki yıla göre 0,1 puan artarak %6,2'ye ulaşmıştır.

Çizelge 2.1 : Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı, 2006-2014.

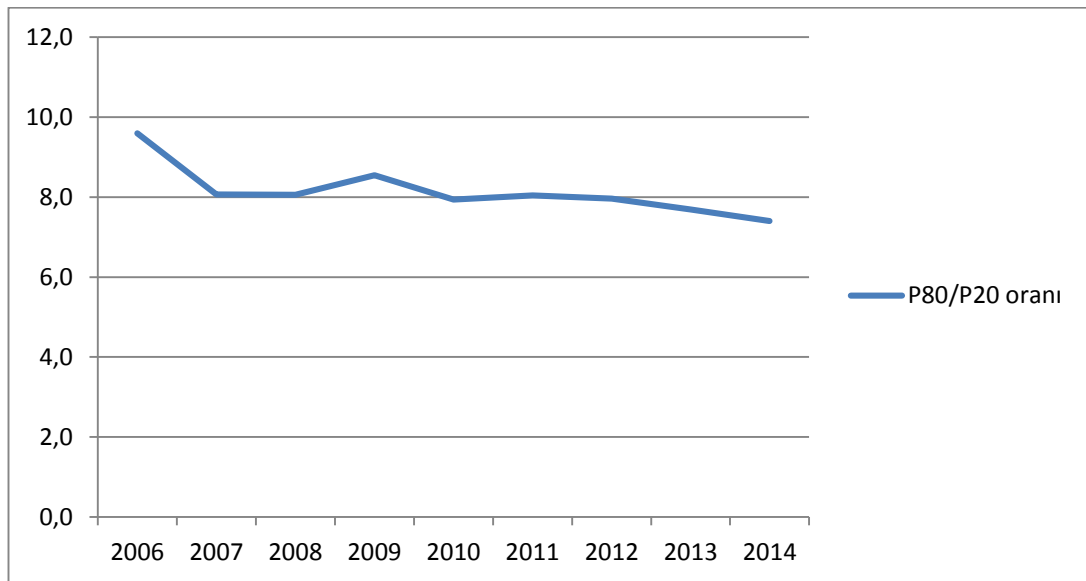
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100
İlk yüzde 20	5,1	5,8	5,8	5,6	5,8	5,8	5,9	6,1	6,2
İkinci yüzde 20	9,9	10,6	10,4	10,3	10,6	10,6	10,6	10,7	10,9
Üçüncü yüzde 20	14,8	15,2	15,2	15,1	15,3	15,2	15,3	15,2	15,3
Dördüncü yüzde 20	21,9	21,5	21,9	21,5	21,9	21,7	21,7	21,4	21,7
Son yüzde 20	48,4	46,9	46,7	47,6	46,4	46,7	46,6	46,6	45,9

2006'dan itibaren en yüksek gelir grubunun toplam gelirden aldığı payın genel anlamda düştüğü gözlemlenmektedir. Buna karşın en düşük gelir grubunun payı ise artmaktadır. Ancak Şekil 2.1 aracılığıyla en yüksek ve en düşük yüzde 20'lik gelir gruplarının arasındaki makasın hala çok büyük olduğu ve yakın gelecekte kapanma ihtimalinin olmadığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, 2014 yılında en yüksek %20'lik gelir grubunda yer alan bireylerin toplam gelirden aldığı pay %45,9 ise bu kişiler ortalama gelirin yaklaşık olarak 2,3 katını alıyor demektir. Benzer şekilde, en düşük %20'lik gelir grubunda yer alan bireyler ise ortalama gelirin 0,31 katını almaktadır; yani en düşük gelir grubunun payına toplam gelirin üçte birinden daha az gelir düşmektedir. Dolayısıyla iktisadi büyüme ile gelir eşitsizliğinin görece düşmesi, toplumda gelirlerin adaletli bir biçimde dağılmadığını bir kez daha göstermiştir.

Şekil 2.1 : En yüksek ve en düşük yüzde 20'lik gelir grupları arasındaki fark.

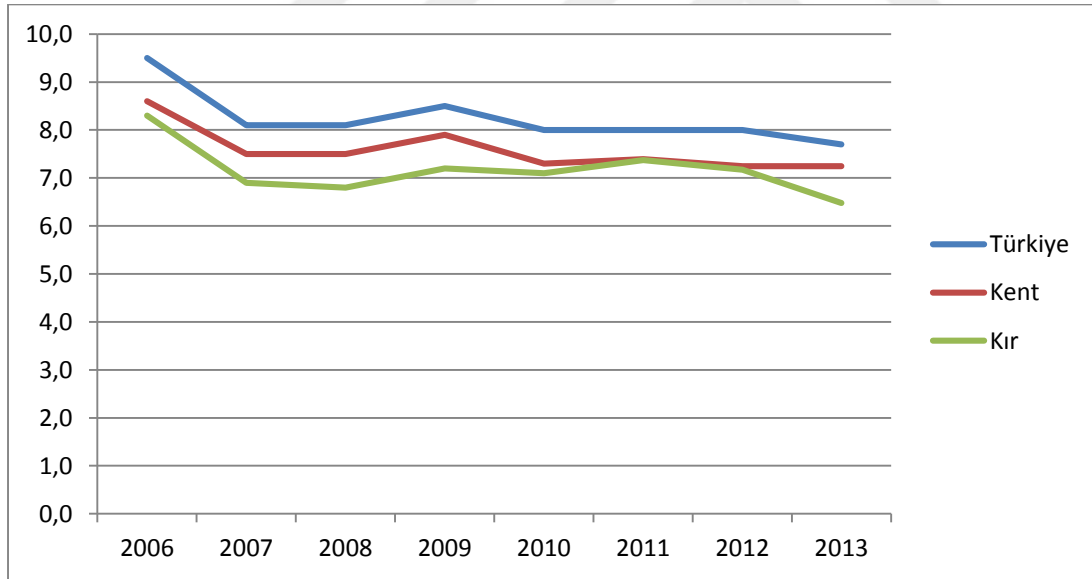
Şekil 2.2 pratikte en çok başvurulanan yollardan biri olan %20'lik dilimlere ayrılmış bir gelir hiyerarşisi ile 2006-2014 dönemi hakkında bilgi vermektedir. En zengin ve en yoksul arasındaki gelir farklılığını ifade eden P80/P20 oranı, en yüksek %20'lik gelir grubunun toplam gelirden aldığı payın en düşük %20'lik gelir grubundan kaç kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Şekil 2.2 göstermektedir ki eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre; 2006'da 9.6 olan bu oran 2009 yılı dışında düşüşe geçmiştir. 2013 yılında bu oran 7.7 iken 2014'te 7.4'e gerilemiştir; ancak bu grafik hala en yüksek gelir grubunun en düşük gelir grubundan 7.4 kat daha fazla gelire sahip olduğuna vurgu yapmaktadır.

Şekil 2.2 : P80/P20 oranı.

P80/P20 oranına bakarken dikkat edilmesi gereken önemli bir husus daha vardır. Bu oran aslında en yüksek %20'lik gelir grubu içinde yapılan eksik beyanları göz ardı etmektedir; zira Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu tarafından 2010'da yayınlanan Türkiye'de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış raporunda belirtildiği üzere, TÜİK tarafından toplanan verilerde özellikle yüksek gelir gruplarındaki bireylerin kar, faiz ve rant gelirlerini beyan etmedikleri gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Eşitsizliklere kent-kır düzeyinde baktığımızda görüyoruz ki en zengin ve en yoksul kesim arasındaki gelir farklılığının ülke genelinden nispeten az olduğu göze çarpmaktadır. 2006-2013 dönemini kapsayan kent-kır ayrımını ifade eden Şekil 2.3 2010 yılından itibaren kentsel bölgelerde P80/P20 oranının pek fazla değişmediğini; buna karşın kırsal bölgelerde 2008'den sonra hafif bir yükselişe geçse de 2013 yılında 6,5'e kadar gerilediğini göstermektedir. Buradan kırsal bölgelerde alt ve üst gelir grupları arasındaki farkın kentsel bölgelere göre daha düşük olduğu sonucuna varılmaktadır.

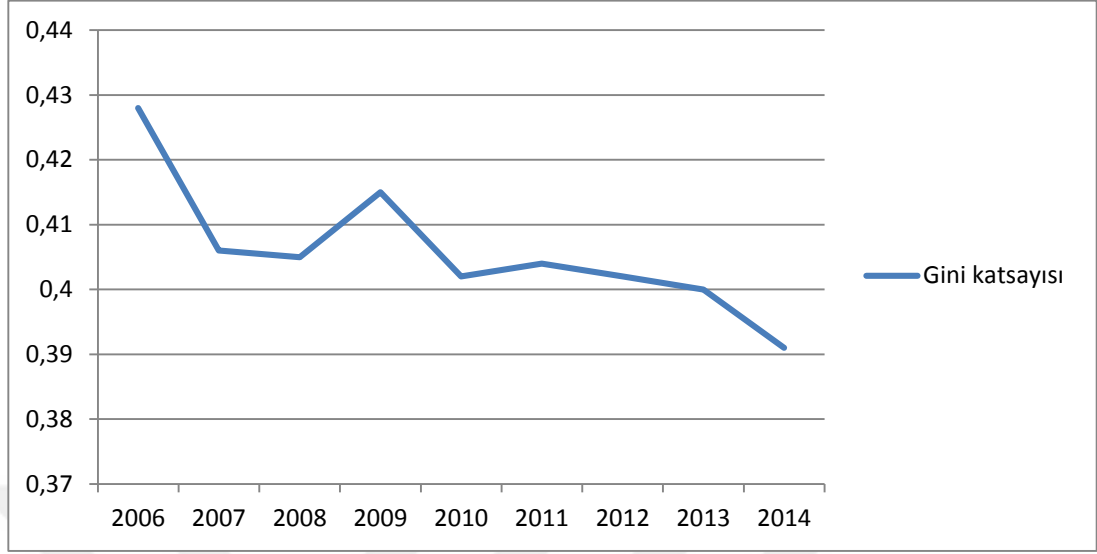

Şekil 2.3 : Kent-kır düzeyinde P80/P20 oranı.

2.1.2. Gini Katsayısı

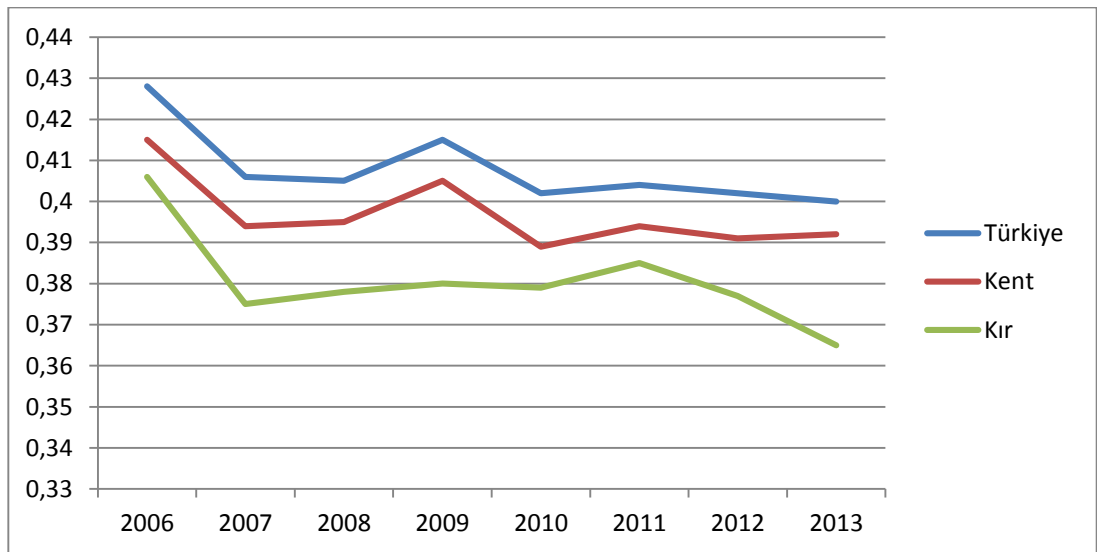
Gelir dağılımı ölçütlerinin başında gelen Gini katsayısı, Lorenz eğrisi kullanılarak hesaplanmaktadır ve toplumda milli gelirlerin eşit dağılıp dağılmadığını ölçmek için kullanılmaktadır. TÜİK eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayılarını hesaplamaktadır. Şekil 2.4 2006-2014 dönemini kapsayan Gini

katsayılarını sunmaktadır ve 2000’li yıllardan itibaren düşüşe geçen Gini katsayısı 2014’te 0,39’a kadar gerilemiştir.

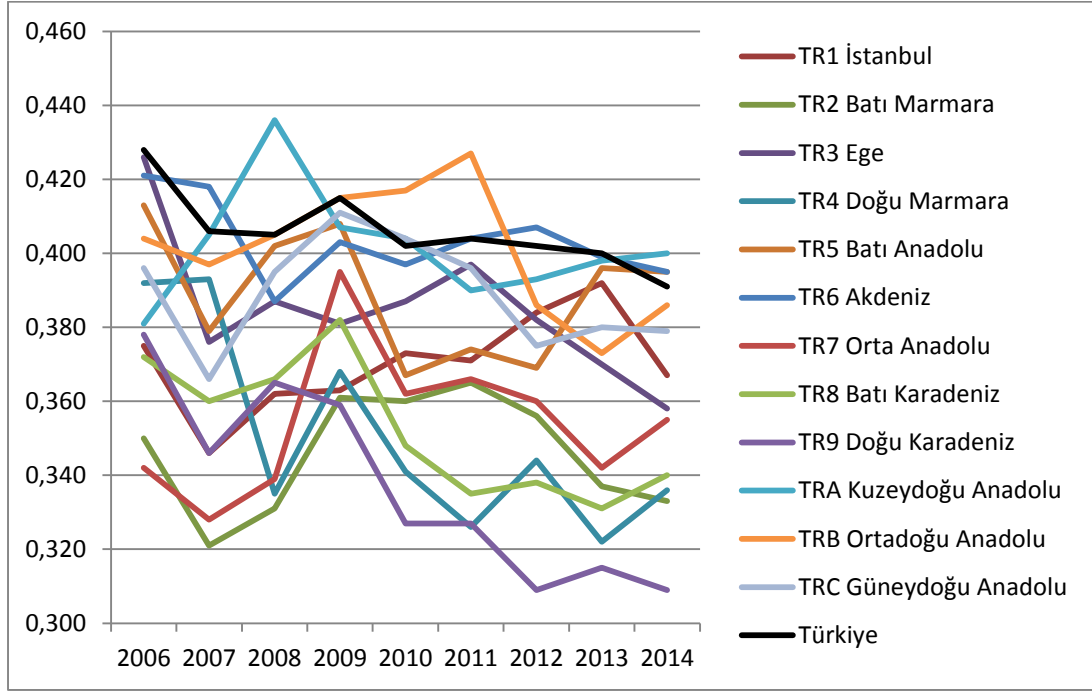
Şekil 2.4 : Türkiye’de 2006-2014 yılları arası Gini katsayısı.

Şekil 2.5 ise 2006 ve 2013 yılları arasında Gini katsayılarını kent-kır düzeyinde ele almaktadır. Bu doğrultuda gelir dağılımı açısından en adaletsiz ülkeler arasında yer alan Türkiye’nin kentsel bölgelerindeki eşitsizliğin kırsal bölgelerden fazla olduğu açıkça görülmektedir. Ancak hem kentsel bölgelerde hem de kırsal bölgelerde ilgili dönemde eşitsizliğin izlediği trend benzerlik göstermektedir. 2009 yılında Türkiye genelinde ve kentsel düzeyde eşitsizliğin hızla düştüğü gözlemlenmektedir. Bu düşün altında yatan sebep olarak 2008 yılında küresel çapta yaşanan kriz gösterilebilir.

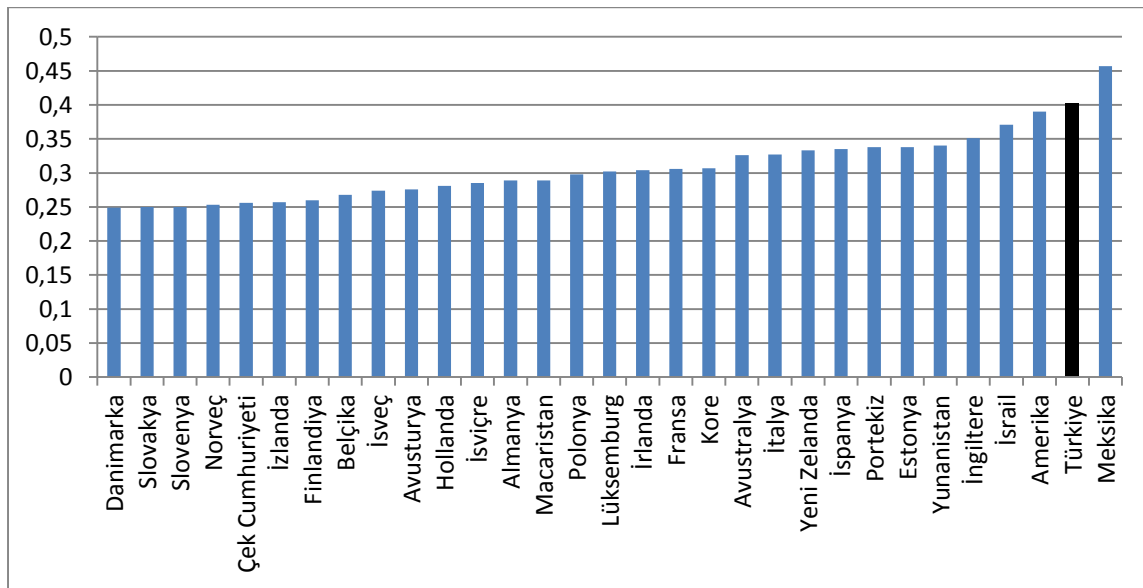
Şekil 2.5 : Kent-kır düzeyinde Gini katsayısı, 2006-2013.

Şekil 2.6 Türkiye'nin gelir eşitsizliğini Düzey 1 seviyesinde bölgesel olarak göstermektedir. TÜİK tarafından hesaplanan Gini katsayıları gösteriyor ki Türkiye'nin batı kesimi eşitsizlik anlamında daha çok etkileniyor.

Şekil 2.6 : 2006 ve 2014 yılları arasında Düzey 1 seviyesinde Gini katsayıları.

Dünya genelindeki krizin de etkisiyle Türkiye 2007-2009 döneminde negatif büyüme sürecinden fazlasıyla etkilenmiştir ve 0.2'lik büyüme oranı ile toparlanma sürecinde aktif bir rol üstlense de gelir dağılımı adaletsizliği bakımından yalnızca Meksika'nın üzerine çıkabilmiştir (OECD, 2015).

Şekil 2.7 : OECD ülkelerinin 2012 yılı Gini katsayıları.

2.2. Gelir Hareketliliği

Gelir hareketliliği teorik olarak iki farklı şekilde düşünülebilir: kuşak içi hareketlilik ve kuşaklar arası hareketlilik. Bir başka deyişle, kuşak içi gelir hareketliliği söz konusu olduğunda bir bireyin gelirinin belli bir zaman diliminde nasıl değiştiği ele alınmaktadır. Kuşaklar arası gelir hareketliliği ise bireyin gelirinin, ebeveynlerinin gelirinden ne kadar değiştiğini anlama noktasında yardımcı olmaktadır. (Jenkins & Jäntti, 2014).

Gelir hareketliliğinin nasıl ölçüleceği tartışması oldukça geniş bir alana yayılıyor. Gelir eşitsizliğini ve ekonomik yoksulluğu ölçme teorilerinin aksine, mobilite söz konusu olduğunda her zaman fikir birliği sağlanamıyor. Bunun başlıca sebebi olarak çok yönlü bir kavram olan gelir hareketliliğinin tek bir merkezde buluşturulamaması gösterilebilir (Fields & Ok, 1999).

2.2.1. Gelir Hareketliliği İndeksleri

Gelir dağılımı tek değişkenli bir denklemi ifade etmediği için gelir hareketliliği ve uzun vadede getirdiklerini gözlemlemek için literatür kapsamında çeşitli mobilite indeksleri kullanılıyor.

2.2.1.1. Pearson korelasyon katsayısı

Pearson korelasyon katsayısı, r , iki ayrı zaman diliminde gelirler arasındaki doğrusal ilişkinin derecesi ile gelir hareketliliğine dair bilgi verir. $t = 1, 2, 3, \dots, t$ ve $t+1$ zaman aralıklarında gözlemlenen gelirler doğrultusunda korelasyon katsayısı $+1$ 'e ne kadar yaklaşırsa, mobilitenin derecesi de o kadar düşük olacaktır. Gelir hareketliliği hakkında detaylı bir çıkarım yapabilmek adına kullanılan zaman aralığının olabildiğince uzun olması kıstastır. Bu yüzden zaman aralığı ne kadar uzun ise korelasyon katsayısı da o denli küçük olacak ve gelir hareketliliğinin derecesi artacaktır.

2.2.1.2. Spearman sıra korelasyon katsayısı

Pearson korelasyon katsayısının parametrik olmayan karşılığı Spearman sıra korelasyon katsayısı, ρ , da benzer şekilde iki zaman periyodu arasındaki mobilitenin derecesini ölçmek amacıyla kullanılır. İki zaman dilimindeki gelirler hakkında varsayım yapmak yerine her iki periyotta en düşüğe en yükseğe sıralanan gelirler arasındaki farkın hesaplanmasında kullanılır.

2.2.1.3. Fields & Ok indeksi (1996, 1999)

Fields & Ok (1996, 1999) indeksi, iki zaman periyodu arasında gelirin mutlak değişimine odaklanır. Gelirin logaritmik değerleri üzerinden yola çıkan bir mobilite ölçütü olduğu için ortalama mutlak gelir artışının hesaplanması ile bireyin gelirine ve değişimine dair en detaylı bilgi verebilen ölçütlerin başında gelir. Belirli bir zaman aralığında bireyin gelirleri arasındaki değişimi gözler önüne serdiği için gelir dalgalanmaları hakkında doğrudan çıkarım yapmamıza olanak sağlar (Cantó & Ruiz, 2014). Bireyin gelirindeki ortalama büyüme oranına işaret eden Fields-Ok hareketlilik indeksi aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$M_{FO} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n |\log y_{i1} - \log y_{i0}| \quad (2.1)$$

Denklemde n bireylerin sayısını temsil ederken y_{i1} başlangıç dönemi gelirini, y_{i0} ise ikinci dönem gelirini gösterir. Aşağıya ve yukarıya doğru gerçekleşen gelir değişimi sonucunda indeksin değeri arttıkça mobilitenin derecesi de bir o kadar artacaktır. Ek olarak, indeks hesaplanırken gelirlerin logaritmik değerlerinin kullanılıyor olması sosyal fayda açısından da önem taşır. Sosyal refah yaklaşımı altında Fields-Ok indeksi aynı zamanda bireyin ilk ve son geliri arasındaki değişim yaşanırken kişilerin sosyal fayda seviyelerindeki değişime de odaklanır. Zira bu indeks büyüme ve transfer olmak üzere iki ayrı bölüme ayrıştırılabilmektedir. Bu da uzun dönemde gelir hareketliliğinin dengeleyici bir faktör olup olmadığını araştırmak ile ilgilidir.

2.2.1.4. E indeksi (Fields, 2010)

$$E = 1 - \frac{I(a)}{I(y_1)} \quad (2.2)$$

E indeksinde a iki dönemdeki ortalama gelir vektörüne karşılık gelirken, y_1 başlangıç yılı gelirini göstermektedir. $I(.)$ ise gelir eşitsizliğinin temelini oluşturan yoğunlaşma eğrisi Lorenz'e duyarlı olan herhangi bir eşitsizlik ölçüsünü temsil etmektedir. Bu durumda genellikle Gini katsayısı ve Theil indeksi kullanılmaktadır. Eğer E pozitif bir değere sahip ise a'nın, ortalama gelirlerin, başlangıç yılı geliri y_1 'e göre daha eşit bir dağılıma sahip olduğunu gösterir. Bir başka deyişle, mobilitenin gelir dağılımı üzerinde dengeleyici bir faktör olduğuna işaret eder. Buna karşılık E'nin değeri negatif ise başlangıç gelirinin ortalama gelirlerden daha eşit dağıldığını ve gelir hareketliliğinin gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösterir.

2.2.1.5. Chakravarty, Dutta ve Weymark indeksi (1985)

$$M_{CDW} = \frac{E(y_{agg})}{E(y_1)} - 1 \quad (2.3)$$

Chakravarty, Dutta and Weymark indeksi de Fields tarafından geliştirilen E indeksi ile benzerlik göstermektedir. CDW eşitliğinde E (.) eşitlik ölçüsü olarak tanımlanmaktadır. y_{agg} gözlemlenen zaman aralığında toplam geliri temsil ederken, y_i ise başlangıç yılındaki geliri göstermektedir. Sosyal refah bakımından ele alındığında CDW indeksi gelir hareketliliği sonucunda sosyal refah seviyesindeki artma ve azalmayı işaret eder.

2.3. Literatür Özeti

Tezin bu bölümünde, gelir hareketliliğini konu alan önceki çalışmalara yer verilecek ve uzun dönemde gelir eşitsizliği ile hareketliliği arasındaki ilişki ele alınacaktır. Gelir hareketliliğine dair uygulamalı çalışmalar 2000’li yıllardan itibaren yükselişe geçmiş ve uzun vadede çıkarımlar yapabilmek adına verimli bir altyapı oluşturmaya başlamıştır. Literatürde pek çok açıdan ele alınan gelir hareketliliği, uygulanan metotlar ve kullanılan indeksler bakımından da farklılık göstermektedir. Gelir hareketliliği, gelir eşitsizliğinin aksine literatürde daha kısıtlı bir çalışma alanına yayıldığı için hareketliliğin nasıl ölçülmesi gerektiği tartışmaya açıktır.

Dickens (2000) 1975-1994 dönemini ele aldığı çalışmasında geçiş matrisi kullanarak Birleşik Krallık’taki gelir hareketliliğini iki farklı data kullanarak incelemiştir. Kullanılan İngiltere Hanehalkı Panel Araştırması (British Household Panel Survey) ve Yeni Kazanç Anketi (The New Earning Survey) dataları tercih edilen zaman dilimleri ve nasıl tanımlandıkları doğrultusunda farklı sonuçlar doğursa da; ilgili dönemde pek çok kişinin aynı yüzdelik dilimde kaldığını, dolayısıyla gelir hareketliliğinin düşük olduğunu gözlemlemiştir. Bunun yanı sıra incelenen dönem ne kadar uzarsa, gelir hareketliliğinin de o denli artacağını göstermiştir. Ek olarak, gelir gruplarında aşağı düşenlerin işsizlik ya da çalışmama durumlarından dolayı aşağıya doğru hareket ettiğini, kadınların ise erkeklerden nispeten daha fazla hareketlilik gösterdiğini belirtmiştir. Altı çizilen bir diğer sonuç ise gelir hareketliliği oranının zaman içinde değişim göstermesi. İlgili dönem boyunca gelir hareketliliği oranının düştüğü gözlemlenirken, bunun bireyler arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Ücretlerin dağılımı giderek daha geniş bir yelpaze oluşturduğu için uzun dönemde sosyal refah yaklaşımı açısından da çıkarım

yapmayı sağlamaktadır. Nitekim ücretler arasındaki farkların açılmasının yanı sıra izlenen döneme binaen yukarıya doğru hareket etme eğiliminin de zorlaştığı sonucuna varılmıştır.

Gernandt (2009) Almanya'nın 1984 ve 2007 dönemleri arasında fiyatlardaki dalgalanmayı da göz önünde bulundurarak gelir hareketliliğinin derecesini ve ne anlama geldiğini incelemiştir. 1984/1987 ve 2004/2007 dönemlerinde bireysel düzeyde gelir hareketliliği azalırken, eşitsizliğin istikrarlı bir şekilde arttığını gözlemlemiştir. Ayrıca düşük ve yüksek gelir gruplarındaki dağılımın çok fazla değişkenlik göstermemesinden ötürü ücret hareketliliğinin en çok orta gelir grubunda görüldüğü sonucuna varmıştır. Sosyo-ekonomik ve demografik açıdan incelendiğinde ise gelir hareketliliğinin 30-39 yaş grubunda en üst seviyeye ulaştığını belirtmiştir. Sektörel düzeyde ele alındığında ise beyaz yakalıların ve akademik eğitim alan bireylerin yukarıya doğru hareket etme şansının daha fazla olduğunu, dolayısıyla düşük ücretli çalışanların aşağıya doğru hareket ettiğini göstermiştir.

Aretz (2013) de benzer şekilde 1975-2008 döneminde Almanya'da gelir eşitsizliği ve hareketliliğini sosyo-ekonomik çerçeveden ele almıştır. İncelenen dönemde eşitsizlik artarken, gelir hareketliliğinin azaldığını gözlemlemiştir; kadınların erkeklere göre daha eşitsiz bir gelir dağılımı içinde olduğunu, bu doğrultuda da hareketlilik eğilimlerinin daha az olduğunu göstermiştir. Ancak gelir hareketliliği uzun dönemde incelendiğinde, kadınlar ile erkekler arasındaki farkın giderek kapandığı sonucuna varmıştır.

Jansson (2014) gelir hareketliliğini incelediği çalışmasında, İsveç'in tek bir şehrine odaklanmıştır. Gothenburg şehrini kapsayan bu çalışmada 1925-1936, 1947-1958 ve 1983-1994 olmak üzere üç ayrı dönem ele alınmıştır. Harcanabilir gelirler üzerinden yola çıkılarak oluşturulan geçiş matrisleri ve korelasyon katsayıları uzun dönemde gelir hareketliliğinin arttığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Raferzeder ve Winter-Ebmer'in 2007'de yayımlanan çalışmasında, Avusturya'daki kazanç hareketliliği 1994-2001 yılları arasında bireysel düzeyde ele alınmıştır ve popülasyon yapısının, hareketliliği ne yönde etkilediğine bakılmıştır. Bireylerin yer aldığı gelir gruplarının hareketlilik açısından önem arz ettiği saptanmıştır. Öyle ki; yüksek gelir gruplarında yer alanların ilerleyen dönemlerde yukarıya doğru hareket

etme eğilimi daha az olarak belirtilmiştir. Bir başka deyişle, büyük firmalarda çalışan kişilerin en az beyaz yakalılar kadar yükselme şansı olduğu gözlemlenmiştir.

Cantó ve Ruiz (2014) gelişmiş ülkelerde ekonomik durgunluğun eşitsizlik ve yoksulluk üzerinde diğer ülke ekonomilerine nazaran daha az etkili olmasından ve sosyal refah için yeterli bilgi sunmamasından yola çıkarak gelir hareketliliği kavramına odaklanmışlardır. İki gelişmiş ülke olan Amerika Birleşik Devletleri ve İspanya'yı karşılaştırdıkları çalışmada gelir hareketliliği indeksleri ve profillerinden yararlanmışlardır. Geçiş matrislerini kullanarak bireyin gelirindeki mutlak değişimi ve dağılımdaki yeni konumunu ele almışlardır. Shorrocks (1978) ve Barthelomew (1993) indekslerini kullanmışlar; ancak hareketliliği ölçerken gelir artışını çemberin dışında bıraktığı gerekçesiyle bireysel düzeyde net bir sonuç elde etmenin güç olduğunu vurgulamışlar ve korelasyon katsayılarına da başvurmuşlardır. Bu doğrultuda ülkeler arası kıyaslama yaparken korelasyon katsayısı r 'ın regresyon katsayısı β 'dan daha uygun bir ölçüt olduğuna; Spearman korelasyon katsayısı ρ 'nun da r ile benzer doğrultuda marjinal dağılımı kontrol etmede daha başarılı olduğu sonucuna varmışlardır. Gelir artışının bireyin aşağıya ya da yukarıya doğru hareket etmesinde önemli bir faktör olduğu için Fields ve Ok (1996, 1999) indeksini kullanmışlardır. Çünkü bireylerin zaman içindeki gelir değişikliğinin ortalama mutlak gelir büyümesinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla gelir açısından kar ve zarara odaklanarak dağılımın demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini derinlemesine ele almışlardır. Gelişmiş ülkeler olmasına rağmen gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ABD ve İspanya'nın gelir eşitsizliği ve hareketliliğinin yaş, eğitim seviyesi ve hanedeki çocuk sayısı ile yakından ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ek olarak, demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerin İspanya'da ABD'ye göre daha etkin bir faktör olduğu gösterilmiştir.

Aristici ve Perugini (2012) de Cantó ve Ruiz (2014)'in çalışmasını bir adım ileriye götürerek araştırmanın düzeyini 25 Avrupa ülkesi kapsamında geliştirmiştir. Avrupa Birliği Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (EU-SILC) verilerini kullanarak kısa dönemde farklı kapitalist modeller ile gelir hareketliliğini incelemişlerdir. Bu doğrultuda hanehalkı ve hanehalkı reisinin demografik ve ekonomik özellikleri ile çalışma durumlarına odaklanılmıştır. 2004-2006 dönemini kapsayan bu çalışma gelir hareketliliğine alternatif indeksler sunmakta, hareketliliği demografik ve ekonomik düzeyde incelemekte ve kurumsal bağlamda ekonometrik faktörleri ele almaktadır.

Fields ve Ok (1999) ile Chakravarty, Dutta ve Weymark (1985) indekslerinin ayrıştırılabilirlik özelliğinden yola çıkarak uzun dönemde gelir hareketliliğinin sosyal refah yaklaşımı ile olan ilişkisi gözlemlenmiştir. Hem bireysel hem de hanehalkı düzeyinde bir araştırma sunan çalışmada, altı gruba ayrılan 25 ülkenin hareketlilik eğiliminin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Hareketliliğin liberal kapitalizmi benimseyen ülkelerde en yüksek seviyeye ulaştığı, benzer şekilde post-komünist ülkelerde de yüksek olduğu; buna karşın sosyal demokrat ülkelerde ise gelir eşitsizliğinin düşük olmasıyla birlikte hareketliliğin de düşük olduğu gözlemlenmiştir. Akdeniz ülkelerinde ise hareketliliğin belli bir kalıba sokulamadığı, İspanya ve Yunanistan yüksek hareketlilik eğiliminde iken İtalya ve Portekiz'in en düşük seviyede hareket ettiği belirtilmiştir. Demografik açıdan incelendiğinde ise yüksek eğitim, iş tecrübesi, genç aile reisleri ile kadın aile reislerinin hareketlilik üzerinde pozitif bir etki gösterme eğiliminde olduğu saptanmıştır. Bireylerin geçici/daimi veya kendisine ait işlerde çalışma durumunun hareketlilik üzerinde farklı sonuçlar doğurduğu ve ülkeden ülkeye değiştiği söylenmiştir.

Gang, Landon-Lane ve Yun (2002) gelir hareketliliği konusuna cinsiyet ayrımı üzerinden yaklaşmıştır. Almanya'yı kapsayan bu çalışmada 1984 ve 1997 yılları arasında kadınların ve erkeklerin gelir grupları arasındaki hareket etme eğilimleri incelenmiştir. Almanya Sosyo-Ekonomik Panel Araştırması (German Socio-Economic Panel - GSOEP) verileri kullanılarak, emek gelirini oluşturan dinamikleri belirlemek adına birinci dereceden Markov zinciri modeli ve modeli tahmin etmek için Bayesian metodu kullanılmıştır. Gang ve diğ. panel veri analizi için emek gelirlerini, 1991 yılını baz aldıkları tüketici fiyatları endeksini kullanarak hesaplamışlardır. Örneklemi oluştururken ilgili dönemde yalnızca tam zamanlı işlerde çalışanları dahil ederken, tarım işçilerini örneklem dışında bırakmışlardır. Aynı zamanda örneklem için yaş sınırlaması da getirmişlerdir ve incelenen dönem için 25-60 yaş grubundaki bireyleri gözlemlenmişlerdir. Dolayısıyla 1984 yılında gözlemlenen bireylerin 25-47 yaş aralığında yer almasına özen göstermişlerdir ki 13 yıllık süreçte hiçbir çalışan 60 yaşını aşmamıştır. Hareketliliği gözlemleyebilmek adına 10 gelir grubundan oluşan geçiş matrisinin yanı sıra hem aşağıya hem de yukarıya doğru hareketliliği ayrıştırabilen Shorrocks (1978) indeksinden faydalanılmıştır. Gang ve diğ. araştırma sonucunda izlenen 13 yıllık sürecin, bireylerin başlangıç gelir seviyelerinin dışına çıkıp farklı gelir gruplarına geçişleri

adına yeterli olduğu kanısına varmışlardır. Ek olarak, Almanya’da başlangıç gelirleri göz önüne alındığında erkeklerin en üst beş gelir grubunda kadınlara oranla daha fazla yer aldığını göstermişlerdir. Ancak ilgili dönemde kadınların erkeklere göre yukarıya doğru hareket etme eğilimlerinin daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç ana bölümden oluşan gelir grupları dikkate alındığında; düşük gelir gruplarında kadınların erkeklere göre daha fazla yukarıya doğru hareket ettiği, orta gelir gruplarında ise erkekler ve kadınlar arasında hareketlilik açısından pek fark olmadığı gözlenmiştir. Buna karşılık yüksek gelir gruplarını kapsayan yüzdelik dilimlerde ise erkeklerin yukarıya doğru hareket etme eğilimlerinin kadınlardan oldukça fazla olduğu saptanmıştır.

Jenkins ve van Kerm (2003) Amerika Birleşik Devletleri’nde her geçen gün artan gelir eşitsizliğini yakından incelemek adına gelir gruplarından ziyade bireye odaklanarak 1980’li yıllara dair bir analiz yapmışlardır. Danziger ve Gottschalk’ın 1995’te yayımladıkları çalışmada gelir gruplarını yüzdelik dilimler halinde ele aldıklarında en üst %20’lik grubun hızla yukarıya doğru hareket etmesine karşın en alt %20’lik grupta neredeyse hiçbir değişikliğin söz konusu olmadığı vurgulanmıştır (Jenkins ve van Kerm, 2003’te atıfta bulunulduğu gibi). Bu yüzden ABD ve Almanya’yı karşılaştırdıkları bu çalışmada gelir eşitsizliğinin tek boyutlu bir disiplin olmadığını ve bu sebeple hangi eğilimlerin eşitsizliği etkilediğine, gelir artışının nelerden kaynaklandığına ve toplum içindeki bireylerin gelir grupları arasındaki hareketliliğine bakılması gerektiğini öne sürmüşlerdir. İncelenen dönemle birlikte gelir eşitsizliğinin gelir artışı ile olan ilişkisi ve toplumun gelir hiyerarşisi hakkında çıkarımlar yapmak amaçlanmıştır. Eşitsizliğe dair bulgular elde etmek adına Gini ve S-Gini katsayıları gibi genelleştirilmiş Gini indekslerinden herhangi birini kullanılarak eşitsizliğin iki ana bölüme ayrıştırılabileceğini belirtmişlerdir. Böylelikle iki zaman dilimi arasında bireylerin gelir grupları arasındaki yeni sıralaması sonucu hareketliliğini ve aşamalı olarak gelir hareketliliğini gözlemlemişlerdir. Vurgulanmak istenen asıl nokta ise gelir artışının yoksul yanlısı olup olmadığını belirlemektir. Araştırmaların Batı Almanya’daki gelir artışının ABD’ye göre daha yoksul yanlısı olduğuna işaret etmesi aynı zamanda gelir eşitsizliğinin de 1980’li ve 1990’lı yıllarda ABD’de daha fazla gözlemlendiğini desteklemektedir. Dolayısıyla gelir eşitsizliği ölçütleri aracılığıyla eşitsizliğin ne yönde ilerlediğini belirlemek, bireylerin gelir grupları arasındaki hareketini net olarak sunmadığı için bu boşluğun

ancak gelir hareketliliği kavramı ile doldurulabileceğinin altını çizmişlerdir. Ek olarak, gelirin marjinal dağılımı ile toplumun sosyal refahı adına değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Çalışmada kullanılan metotların kademeli vergilendirme ölçütleri ile şekillendirilmesine dikkat edilmiştir. Literatürde sıkça yer verildiği üzere Jenkins ve van Kerm (2003) de geçiş matrislerinden yararlanmışlardır. Amerikan Gelir Dinamikleri Panel Veri Araştırması (US Panel Study on Income Dynamics - PSID) ve Almanya Sosyo-Ekonomik Panel Araştırması (German Socio-Economic Panel - GSOEP) verileri aracılığıyla yapılan panel veri analizi kapsamında OECD eşdeğerlik ölçeği ile tanımlanmış vergi ve transfer sonrası yıllık gelirler kullanılmıştır. Hata terimlerinin ve geçici gelir değişimlerinin etkilerini ortadan kaldırmak üzere ardışık üç zaman dilimindeki gelirlerin ortalaması alınmıştır. Bu doğrultuda t yılının geliri $t-1$, t ve $t+1$ yılları göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır. Gelir eşitsizliğinin ayrıştırılması ise beş yıllık dönemleri kapsamıştır. Bu sonuçlar ABD’de her beş yıllık dilimde eşitsizliğin yüzde 2’den fazla puan artışı gerçekleştiğini ve yoksul yanlısı bir büyüme eğilimi olduğunu desteklemiştir. Bir başka deyişle, ülke genelinde artan eşitsizliklere rağmen alt, orta ve üst gelir gruplarında sürekli bir değişiklik gözlemlenmiştir. Öte yandan, Almanya’da da eşitsizlik ABD ile benzerlik göstermektedir ve gelir grupları arasındaki hareketlilik ile birlikte yoksul yanlısı büyüme eğilimi dikkat çekmektedir; iki ülke arasındaki tek fark ise Almanya’da izlenen dönemdeki eşitsizlik ABD gözlemlenen eşitsizlikten daha düşük seviyededir. Bu neticelerin ışığında Almanya’daki gelir hareketliliğinin ABD’den yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ek olarak, ülkeler arasındaki gelir hareketliliği farkının kullanılan hareketlilik indeksleri ile doğrudan ilişkili olmasının yanı sıra gelir dağılımının ekonomik ve politik unsurları bünyesinde barındırmasından dolayı hareketliliğin de ülkenin iş piyasası, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlar kapsamında şekillendiği özellikle vurgulanmıştır.

Gelir eşitsizliğine dair literatürde çok sayıda çalışma bulmak mümkün iken gelir hareketliliği kavramı dünya genelinde olduğu gibi Türkiye için de yeni bir çalışma alanıdır. Az sayıda da olsa yoksulluk, gelir eşitsizliği ve gelir hareketliliğini harmanlayan Türkiye örnekleri benzer sonuçlara ulaşmıştır. Örneğin, Vergil (2012) Türkiye’deki gelir eşitsizliğini ve hareketliliğini birlikte gözlemlemiş ve uzun dönemde hareketliliğin eşitsizliği dengeleyici bir faktör olup olmadığına bakmıştır. 2006-2009 yıllarını kapsayan bu çalışmada Fields ve Ok (1999) indeksi ile

hareketliliği, Fields (2010) indeksi ile hareketliliğin uzun dönemdeki etkisini panel veri yöntemi ile analiz etmiştir. Böylelikle 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de gözlemlenen iktisadi büyümenin gelir hareketliliği ile olan doğrudan ilişkisini bulmayı amaçlamıştır. Bu ilişkiyi ise iki yönlü olarak nitelendirmiştir: Birincisi, toplumdaki bireylerin refah düzeyinin artması yeni fırsatları da beraberinde getirecektir; bu doğrultuda gelir grupları arasında yükselişe geçecek, üretkenlik artacak, gelir hareketliliği eğilimi yukarıya doğru olacak ve bu süreç iktisadi büyüme ile sonuçlanacaktır. İkinci olarak, iktisadi büyüme yeni fırsatlar ve yatırım alanları yaratacaktır; iş gücü piyasası hareketlenecek, sektör ve aktivite bazında verimlilik artacak, dolayısıyla gruplar arasında hareketlilik gözlemlenecektir (Vergil, 2012). Bu amaçla Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verilerinden yararlanılmış, 600 haneden 2048 hanehalkı üyesinin gelirleri çalışmaya dahil edilmiştir. Hanelerin yıllık harcanabilir net gelirleri, bireylerin yıllık kullanılabilir gelirler ve emlak gelirleri gibi haneye girecek her türlü gelirin toplamından izlenen dönemde ödenen yıllık vergiler ile diğer hanehalkı veya bireylere yapılan transferlerin çıkarılmasıyla elde edilmiştir. Doğru bir hesaplama yapabilmek için gelirler OECD tarafından belirlenen eşdeğerlik ölçeği ile eşdeğer yetişkin gelirlerine dönüştürülmüştür. Türkiye’deki hareketliliği ölçmek adına Pearson ve Spearman korelasyon katsayıları ve geçiş matrislerinden de yararlanılmıştır. Ancak geçiş matrislerinin de belirlenen yüzdelik dilimler içerisindeki hareketliliği gözler önüne seremediği için Fields ve Ok (1999) indeksi ile bu bilgiler desteklenmiştir. Uzun dönemde hareketliliğin etkisini gözlemleyebilmek adına ise Fields (2010) indeksi kullanılarak gelir hareketliliği, iktisadi büyüme ve transferler olmak üzere ayrıştırılmıştır. Sonuç itibarıyla, korelasyon katsayıları OECD ülkeleri ile benzer aralıkta seyretmiş ve geçiş matrisleri aracılığıyla hareketliliğin bir hayli yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçların ışığında transfer bileşeninin oldukça yüksek çıkması, hareketliliğin yüksek olmasının altını doldurmuş ve eşitsizliği dengeleyici bir faktör olduğu kanısına varılmıştır. Ancak Vergil’in 2012’de yayımlanan çalışmasının yalnızca 2006-2009 yıllarını kapsamından ötürü bu sürenin, panel veri analizi ve uzun dönemde çıkarım yapabilmek için yeterli olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Azevedo ve Atamanov (2014) 2002 ve 2011 yıllarını kapsayan çalışmada yoksulluğu azaltan etmenlere, refah düzeyine ve gelir eşitsizliğinin uğradığı değişime odaklanmışlardır. Üst orta gelir grubunda yer alan Türkiye’nin 2001 krizinden sonra

istikrarlı bir toparlanma sürecinden geçtiğini ve bu doğrultuda yoksulluğun azaldığı düşüncesinden yola çıkarak iş piyasası, toplumun demografik özellikleri, sosyal yardımlar ve emeklilik üzerine detaylı bir analiz sunmuşlardır. Bunun için ülke genelinde kuşak içi gelir hareketliliği gözlemlemişler, bu hareketliliğin eşitsizlik ve yoksulluk üzerindeki etkisini ve birbirleriyle olan ilişkisine dair çıkarımlarda bulunmuşlardır. Tekrarlanmış yatay kesit verileri ile oluşturulan synthetic panel yöntemiyle elde edilen sonuçların sunduğu refah düzeyindeki yükseliş ile orta gelir grubunda yer alan bireylerin sayısında gözle görülür bir artış gözlenmiştir. Ancak bu durum dünya genelindeki 2007-2009 kriz döneminde Türkiye'nin yalnızca Meksika'dan daha iyi durumda olduğu gerçeğini göz ardı etmemelidir. Ek olarak, iş gücü, yaş ve eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerin gelir gruplarının dağılımında ve gruplar arasındaki hareketlilikte önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir. Nitekim kentsel bölgelerde yaşayanların, yüksek öğretim mezunu olanların ve 50-65 yaş grubuna mensup emekli bireylerin orta sınıfta yer alma şanslarının daha fazla olduğu sonucu ortaya konmuştur. Popülasyonun en alt %40'lık kesiminde yer alan bireylerin refah düzeyinde gözlemlenen artışa karşın Türkiye'nin hala iktisadi büyüme açısından benzerlik gösterdiği diğer ülkelerin gerisinde kaldığının altı çizilmiştir. Dikkat çekilmek istenen bir diğer nokta ise iktisadi büyüme sonucu düşüşe geçen eşitsizlikte kadınların payının erkeklere göre oldukça az olması. Ancak cinsiyetin önem arz etmediği bir alan olduğu gözlerden kaçmamalı; zira çalışmada kamu sektöründen alınan ücretlerin erkekler ve kadınlar üzerinde eşitleyici bir faktör olmadığı açıkça gösterilmiştir. Sonuç olarak; iktisadi büyüme ile azalan eşitsizlik ve artan hareketlilik, Türkiye'de pazara ulaşma açısından kent-kır ve kadın-erkek arasındaki farkın hala kapatılamadığı ve kadın iş gücünün erkeklere oranla hep geride kaldığı gerçeğinin üstünü örtememiştir.

Vergil'in 2012'de yayımlanan çalışmasına benzer şekilde Güven, Dalgıç ve Tansel (2014) de Türkiye için gelir hareketliliğinin uzun dönemde hareketliliği olumlu yönde etkileyip etkilemediğine bakmışlardır. Gelir dağılımı en adaletsiz ülkelerden Türkiye'nin 2005-2010 dönemi için Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verilerine dayanarak panel veri analizi yapılmıştır. Ele alınan örnekleme tam zamanlı çalışanların yanı sıra yarı zamanlı çalışanlara da yer verilmiş, yaş aralığı 15-64 olarak belirlenmiştir. Ek olarak, Gini katsayısı ve Theil indeksi ile Türkiye'nin eşitsizlik profili incelenmiştir. Bu doğrultuda Vergil (2012) ile aynı şekilde Pearson ve

Spearman korelasyon katsayılarının yanında Fields ve Ok (1999) ve Fields (2010) indeksleri kullanılmış, hareketliliğin uzun dönemdeki etkileri ele alınmıştır. Bu çalışmadan elde edilen temel sonuçlar incelenen dönem uzadıkça hareketliliğin arttığını göstermektedir; ancak Vergil (2012) tarafından yürütülen araştırmanın aksine Türkiye’de hareketliliğin eşitsizliği dengelediği sonucuna varılamamıştır. Bunların yanı sıra alt ve üst gelir gruplarının hareket etme eğilimlerinin orta gelir grubuna nazaran daha fazla olduğu belirtilmiştir. Hareketliliğin 2006-2008 dönemi dışında tüm dönemlerde arttığı gözlemlenmiştir. Erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsiz dağılımın bir sonucu olarak yine erkeklerin kadınlara göre daha çok hareket ettiği sonucuna varılmıştır. Bu da kadın iş gücünün Türkiye’de geri planda kaldığının bir başka göstergesidir. Öte yandan, elde edilen sonuçlar aracılığıyla eğitim seviyesi ile hareketliliğin negatif ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Balıkçioğlu ve Dalgıç (2015) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2012 verilerine dayanarak 2005-2011 yılları arasında Türkiye’de gözlemlenen iktisadi büyüme ile birlikte orta sınıfın profilini mercek altına almışlardır. Özal dönemi ile birlikte 1980’li yıllardan itibaren Türkiye için de önemli bir konu haline gelen orta sınıfın eşitsizliği Türkiye eşitsizliği ile karşılaştırılmış; orta sınıfın ülke genelinde yer aldığı konum hem demografik açıdan hem de gelir seviyesi bakımından incelenmiştir. OECD eşdeğerlik ölçeğinden yararlanılarak hesaplanan gelirler doğrultusunda Gini katsayısı ve Theil indeksi ile bu profile dair bulgular desteklenmiştir. Gelir hiyerarşisine göre belirlenen alt, orta ve üst gelir grupları arasında orta sınıfın toplam nüfus içindeki payı ortalama %40 olarak belirtilmiş ve AB ülkelerinin oldukça gerisinde kaldığı vurgulanmıştır. Bir adım daha ileri gidersek, Bigot, Crouette, Muller ve Osier (2012) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’nin orta gelir grubunun sahip olduğu pay yalnızca Litvanya’dan daha fazladır (Balıkçioğlu ve Dalgıç, 2015’te atıfta bulunulduğu gibi). Buna karşın, oransal olarak bakıldığında en düşük gelir grubunun gelir artışı kullanılabilir fert gelirindeki en yüksek artış olarak dikkat çekmiş; bu da orta gelir grubunun ortalama geliri düşük gelir grubunun ortalama gelirinin 1.3 katına tekabül etmiştir. Dolayısıyla iktisadi büyümeye ve eşitsizliğin ülke genelinde düşüşe geçmesine rağmen, “söz konusu üç gelir grubunun ortalama gelirleri arasındaki makas kapanmamıştır” (Balıkçioğlu ve Dalgıç, 2015, s. 24). Bu doğrultuda gelir hareketliliğinin daha çok üst gelir grubunda gözlemlendiği, bu grupta yer alan bireylerin gelirlerinin 2007 yılı

dışında istikrarlı yükselişe geçtiği sonucuna varılmıştır. Tüm bunların ışığında, Balıkcıoğlu ve Dalgıç (2015) önemli bir noktaya vurgu yapmakta: Türkiye'deki eşitsizlik 2000'li yıllardan sonra nispeten düşüşe geçse bile orta gelir grubundaki eşitsizlik hemen hemen hiçbir değişim göstermiyor; bu da gelir hareketliliğinin orta sınıfta oldukça düşük bir etkiye sahip olduğunu gösteriyor.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

3.1. Veri Seti

Bu tezdeki analizler, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2005 verilerine dayanarak 2006'da yayımlamaya başladığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) verileri aracılığıyla yapılmaktadır. Bu doğrultuda yapılan analizler 2010-2013 verilerine dayanmaktadır. TÜİK, Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde belirlenen koşulların ışığında panel veri analizine odaklanmıştır. Çünkü gelir dağılımı ve eşitsizliğin yalnızca ekonomik değil sosyal ve politik bir altyapı ile de şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması ile TÜİK, gelir dağılımının yanı sıra yaşam koşulları, gelir yoksulluğu, sosyal dışlanma ve sosyal imkan yoksulluğu gibi konulara önem verdiği panel anket yöntemini kullanmaya başlamıştır.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması kapsamında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki tüm yerleşim yerleri ve buradaki hanelerin tüm hanehalkı fertleri ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucu veriler toplanmaktadır. Fakat askeri kışla, huzur evi, yaşlılar evi, çocuk yuvası ve hastane gibi kurumsal nüfus olarak adlandırılan hanelerdeki bireyler araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu doğrultuda toplumun ekonomik, sağlık, gelir ve işgücü durumlarının yanı sıra konut, gayrimenkul sahipliği, eğitim ve demografik özellikleri de mercek altına alınmıştır.

GYKA'da panel veriler 4 yıllık rotasyonel tasarım ile hazırlanmaktadır. Bu şekilde hazırlanan araştırmada, toplumdaki hanelerin bir bölümü bir yıldan diğer yıla geçerken örneklemin dışında bırakılmakta; dışarıda bırakılan hanelerin yerine yeni haneler örnekleme dahil edilmektedir. Her yıl için tekrarlanan bu yöntem ile hanelerin %75'i panel verinin örnekleminde yer almaya devam etmekte; kalan %25'i ise bu durumda her yıl değişmektedir. Buna bağlı olarak, panel uygulama, popülasyonun temel kitlesini hedef alarak örnekleme yer alan hanelerdeki 13 yaş ve üstü bireylerin 4 yıl süresince takip edilmesine olanak sağlamaktadır.

Panel veri setleri oluşturulurken, izlenen bireylerin ilgili dönemlerdeki cevapsızlık durumlarına ve panele dahil oldukları süreye bakılarak temel ağırlıkları

hesaplanmaktadır. Böylelikle 2 yıllık, 3 yıllık ve 4 yıllık panel ağırlıklar elde edilmektedir. Tez kapsamında 2010-2013 yıllarına ait panel veri seti kullanılacaktır. Bireylerin gelir ölçütü, nakdi ve ayni gelirlerden elde edilen aylık nominal gelir üzerinden hesaplanacaktır. GYKA kapsamında gelirler yıllık olarak hesaplandığı için aylık reel gelir, gelir sahibi bireyin ilgili dönemde çalışmakta olduğu işinden elde ettiği nakdi ve ayni gelirlerin toplamının çalıştığı ay sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır. Türkiye'nin eşitsizlik profilini mercek altına almak adına Gini ve Theil indekslerinden yararlanılacaktır. Buna bağlı olarak; GYKA'da yer verilen bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi gibi demografik özelliklerinin yanı sıra bireylerin çalıştığı firma büyüklüğü, sektörel sınıflandırmalar, bölgesel ve kent-kır düzeyindeki incelemeler de ele alınacaktır. Tez kapsamında bu analizler üç ayrı sosyo-ekonomik kategori altında toplanacaktır. İlk olarak, bireylerin cinsiyet farklılıkları erkek (1) baz olacak şekilde denkleme dahil edilecektir. Bu durumda kadın (2) olarak belirtilecektir. İkinci olarak bireylerin yaş gruplarının eşitsizlik ve hareketlilikten ne ölçüde etkilendiği ele alınacaktır. Bunun için TÜİK tarafından düzenlenen anketler doğrultusunda bireyler 15-24, 25-34, 35-49 ve 50-64 olmak üzere dört ayrı yaş grubu altında toplanacaktır. Daha sonra bireylerin eğitim seviyeleri belirlenecek ve bir başka bağımsız değişken olarak kullanılacaktır. Bu doğrultuda, GYKA kapsamında yedi farklı eğitim düzeyi incelenecektir. Bunlar sırasıyla okur-yazar olmayan (0); okur-yazar olup bir okul bitirmeyen (1); ilköğretim mezunu (2); ortaokul, mesleki ortaokul ve ilköğretim mezunu (4); genel lise mezunu (5); mesleki veya teknik lise mezunu (6); üniversite, fakülte ve üzeri (7) kategorileridir.

Toplumun gelir dağılımına dair daha net ve gerçekçi sonuçlar elde etmek için bireylerin dönem içinde bulundukları konumdan hareket etme eğilimi gösterdiği gerekçesiyle gelir eşitsizliğinin yanında gelir hareketliliği analizleri de yapmak gerekmektedir.

Bir toplumun gelir dağılımına, gelir eşitsizliği ve gelir hareketliliği üzerinden bakarken eşitsizlik ölçütleri ile hareketlilik indekslerinin yanı sıra geçiş matrisleri kullanarak da çıkarım yapmak önemlidir. Geçiş matrisleri bireylerin ilgili dönemdeki gelirlerini sıralı yüzde 5'lik ya da sıralı yüzde 10'luk gelir gruplarına ayırmada yardımcı olmaktadır. Böylelikle bireylerin izlenen dönemde bulunduğu gelir grubundan aşağıya veya yukarıya doğru hareket edip etmediğini göstermektedir. Bu

şekilde aynı gelir grubunda kalan, bir başka gelir grubuna hareket etmeyen bireyler hakkında da bilgi vermektedir. Ancak geçiş matrisleri aracılığıyla bireylerin demografik özelliklerine dair çıkarım yapmak mümkün değildir. Dünya genelinde kadın ve erkek eşitsizliğinin gündemden düşmeyen bir sosyal sorun olduğu düşünülürse; aynı şekilde kadınların ve erkeklerin gelir grupları arasındaki hareket etme eğilimi de gözlemlenmelidir. Zira bu noktada daha pek çok değişken denkleme dahil edilebilir. Örneğin, “Eğitim düzeyi gelir hareketliliğini ne yönde etkilemektedir?” ya da “Yaş grupları arasında hareket etme eğilimi farklılık göstermekte midir?” sorularına cevap aranması önemlidir. Dolayısıyla popülasyonun demografik özelliklerini göz ardı etmemek ve bu geçişlerin hangi olasılıkla gerçekleştiğini görebilmek adına, panel veri setini kullanarak çok terimli logit modeli tahmin edilecektir.

3.2. Model

Tezin amacı, Türkiye’de gelir eşitsizliğini ve gelir hareketliliğini harmanlayarak uzun dönemde hareketliliğin gelir eşitsizliği üzerinde azaltıcı bir etkisi olup olmadığına bakmaktır. Gelir eşitsizliğinin ekonomik altyapı ile şekillenmesinin yanı sıra sosyal ve politik bir olgu olduğunun düşünülmesi ile gelir hareketliliği kavramı son yıllarda çalışma alanını oldukça genişletmiştir. Bu noktada gelir hareketliliğinin, toplum içinde hareket etme eğilimi gösteren bireylerin sosyal refah düzeyi ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir (Fields, 2010). Zira bireylerin bulunduğu gelir grubundan yukarıya doğru hareket etmeleri, aynı zamanda bireylerin sosyal refah düzeyini de arttırmaktadır. Bu doğrultuda gelir hiyerarşisindeki değişimleri gözleyebilmek adına geçiş matrislerinden de yararlanılmaktadır. Ancak geçiş matrislerinin fikir sunmadığı önemli bir nokta vardır: Geçiş matrisleri bireylerin gelir grupları arasındaki değişimi hakkında bilgi verirken, bireylerin demografik özelliklerini görmezden gelir. Dolayısıyla bu bölümde, toplumu şekillendiren yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi karakteristik özelliklerin eşitsizlik ve hareketlilik üzerindeki etkilerini ve gelir grupları arasındaki geçiş olasılıklarını gözlemleyebilmek adına çok terimli logit (multinomial logit) modeli tahmin edilecektir (Güven ve diğ., 2014). Panel veri seti 4 yılı kapsadığı için kısa panel olarak analiz edilecektir.

3.2.1. Multinomial Logit Model

Tez kapsamında panel veri seti ve geçiş matrisleri aracılığıyla tahmin edilecek modelin bağımlı değişkeni kategorik yapıya sahiptir. Bireylerin yüzdelik dilimlere ayrılmış gelir grupları arasındaki geçişleri; aşağı hareketlilik, yukarı hareketlilik ve aynı yüzdelik dilimde kalma olarak üç kategoriye ayrılmıştır. Bağımlı değişkenin kategorik yapıda olduğu çalışmalarda, bağımlı değişkenin kategori sayısının iki olması halinde logit model kullanılması uygun görülmektedir. Ancak tez kapsamında kullanılacak bağımlı değişkenin kategori sayısı üç olduğu ve sıralı olmadığı için multinomial logit modeli (MNLM) ile tahmin etmek gerekmektedir. Dolayısıyla multinomial logit modeli “çıktı kategorileri arasında tüm mümkün karşılaştırmalar için iki değerli logit modellerin eşanlı bir şekilde tahminlenmesi” olarak düşünülebilir (Selim, 2008, s. 346). Begg ve Gray’in 1984’te yayımlanan çalışmasında, logit model tahminlerinin MNLM’nin parametrelerini daha tutarlı bir şekilde tahmin ettiğini belirtmişlerdir (Selim, 2008’de atıfta bulunulduğu gibi). Logit modelin genişletilmiş versiyonu olan MNLM ile çok fazla parametre denkleme dahil edildiği için elde edilen sonuçlar dikkatle incelenmeli ve yorumlanmalıdır. Multinomial logit modeli aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

$$\ln \Omega_{m|b}(x) = \ln \frac{Pr(y=m|x)}{Pr(y=b|x)} = x\beta_{m|b}, \quad m = 1, \dots, J \quad (3.1)$$

(3.4) eşitliğinde görüldüğü üzere, b bağımlı değişkenin baz alınan kategorisine karşılık gelmektedir. Aynı zamanda karşılaştırma grubu olarak nitelendirebileceğimiz b parametresi $\ln \Omega_{b|b}(x) = \ln 1 = 0$ eşitliğini sağlamaktadır. Buna bağlı olarak, $\beta_{b|b} = 0$ olacaktır. Bir başka deyişle, bir çıktının olasılığı kendisi ile karşılaştırıldığında sonuç sıfıra eşittir ve bu her bağımsız değişken için geçerlidir. J eşitliklerinin olasılığı ise şöyle hesaplanmaktadır:

$$Pr(y = m|x) = \frac{\exp(x\beta_{m|b})}{\sum_{j=1}^J \exp(x\beta_{j|b})} \quad (3.2)$$

MNLM kullanırken baz olarak seçilen parametre önemlidir; çünkü tahmin edilen olasılıklar aslında aynı sonuca işaret etmektedir, sadece parametrisasyon farklılık göstermektedir. Örneğin, üç kategoriye ayrılmış bir bağımlı değişken üzerinden MNLM tahmin edilsin. Eğer birinci kategori baz olarak alınırsa, $\hat{\beta}_{2|1}$ ve $\hat{\beta}_{3|1}$ tahminleri elde edilecektir. Kendisi ile karşılaştırılan kategori sıfıra eşit olacağı için

$\beta_{1|1} = 0$ 'dır. Buna karşın üçüncü kategori baz olarak seçilirse; $\hat{\beta}_{1|3}$ ve $\hat{\beta}_{2|3}$ tahminlerine ulaşılacak ama $\beta_{3|3} = 0$ olacaktır.

4. EKONOMETRİK ANALİZ

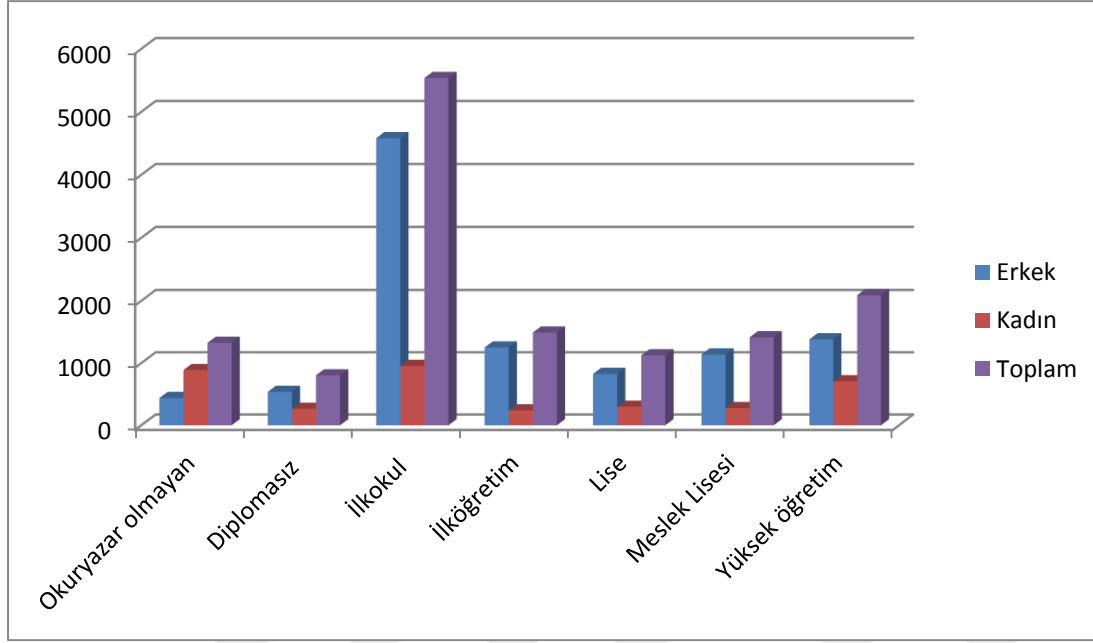
TÜİK tarafından hazırlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verilerine dayanarak 2010-2013 dönemi için yapılan analizlerde 13784 birey gözlemlenmiştir. Bireylere dair tanımlayıcı istatistikler Çizelge 4.1’de yer almaktadır. Çizelge 4.1 aracılığıyla bireylerin yaklaşık %74’ünün erkek, %26’sının kadın olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda 2010-2013 yılları arasında örnekleme dahil edilen bireylerin %35,9’u 35-49 yaş grubunda yer alırken, hemen ardından %19,34’lük bir oran ile 25-34 yaş arasındaki bireyler gelmektedir. Bunların yanı sıra eğitim seviyeleri incelendiğinde ilkokul mezunları genel dağılımın %40,17’sini oluşturarak dikkat çekmektedir. Yüzde dağılımı açısından %15,16 ile ilkokul mezunlarından hemen sonra gelen bireyler ise yüksek öğretim grubunda yer almaktadır.

Çizelge 4.1 : Tanımlayıcı istatistikler.

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Min	Max
Cinsiyet					
Erkek	13784	.7367	.4403	0	1
Kadın	13784	.2632	.4403	0	1
Eğitim					
Okuryazar olmayan	13784	.0961	.2948	0	1
Diplomasız	13784	.0582	.2342	0	1
İlkokul	13784	.4016	.4902	0	1
İlköğretim	13784	.1080	.3105	0	1
Lise	13784	.0816	.2737	0	1
Meslek lisesi	13784	.1025	.3034	0	1
Yüksek öğretim	13784	.1515	.3585	0	1
Yaş grubu					
15-24	13784	.0447	.2067	0	1
25-34	13784	.1934	.3949	0	1
35-49	13784	.3590	.4797	0	1
50-64	13784	.2372	.4254	0	1

Bireylerin demografik özelliklerine ait tanımlayıcı istatistikler içinde eğitim seviyesini kadın ve erkek açısından ele aldığımızda dikkat edilmesi gereken bulgular göze çarpmaktadır. Çizelge 4.1’de görüldüğü üzere 2010-2013 dönemi panel veri

setinde 10156 erkek ve 3628 kadın yer almaktadır. Bir başka deyişle, örnekleme yer alan erkekler kadınların neredeyse üç katı olarak dikkat çekmektedir. Genel dağılımın büyük çoğunluğunu kapsayan ilkokul mezunlarını erkeklerin %45'i, kadınların %26'sı oluşturmaktadır. Buna karşın yüksek öğretim grubunda erkeklerin %0,13'ü, kadınların ise yaklaşık %19'u yer almaktadır.

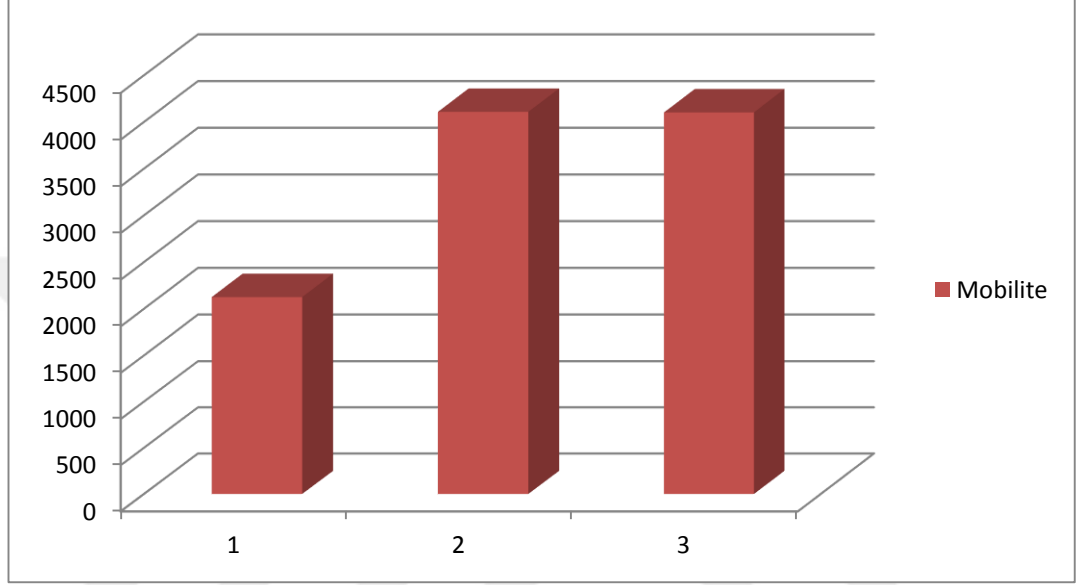

Şekil 4.1 : Eğitim düzeyine göre kadın ve erkek dağılımı.

Çizelge 4.2 ve Şekil 4.2 2010-2013 dönemi kapsamında Türkiye'deki gelir hareketliliğini göstermektedir. Şekil 4.2'nin işaret ettiği üzere 2010 yılı baz alınarak 3446 kişinin gelir gruplarındaki değişimi gözlemlendiğinde; 1 sütunu 2010 yılına göre sabit kalanları, 2 sütunu 2010 yılına göre gelir grubunda düşenleri, 3 sütunu 2010 yılına göre gelir grubunda yükselenleri temsil etmektedir. Bu doğrultuda gelir gruplarında aşağıya düşenler ile yukarıya çıkanların toplumun yüzde dağılımı içinde neredeyse aynı orana sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Çizelge 4.2 : Türkiye’de gelir hareketliliği, 2010-2013.

Mobilite	Frekans	Yüzde Dağılımı (%)
1	2,126	20.56
2	4,109	39.75
3	4,103	39.69
Total	10,338	100.00

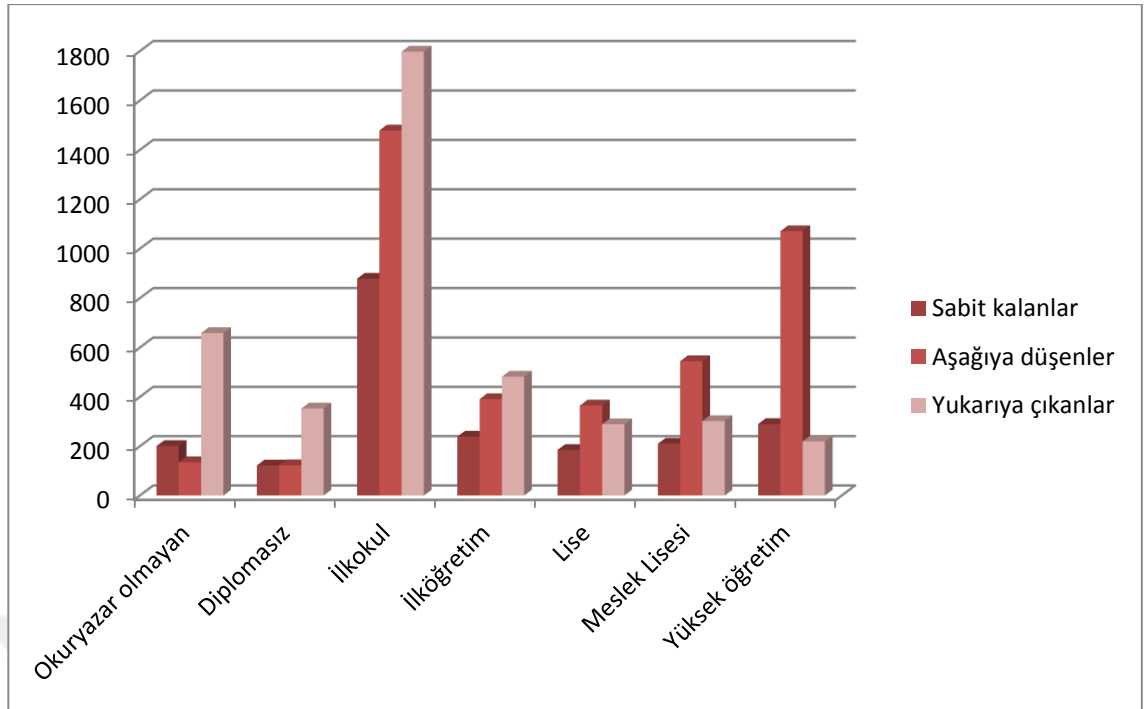
Şekil 4.2 : Türkiye’de gelir hareketliliği, 2010-2013.

Çizelge 4.3 2010-2013 yılları arasında Türkiye’deki gelir hareketliliği kapsamında aynı gelir grubunda sabit kalanlar ile başka gelir gruplarına hareket eden bireylerin demografik özellikleri hakkında bilgi vermektedir. 2010 yılı baz alınarak gözlemlenen gelir hareketliliği 2721 kadın ve 7617 erkek kapsamında sonuçlar vermektedir. Bu doğrultuda hem kadınların hem erkeklerin yaklaşık %20’si aynı gelir grubunda kalmış ve hareket etmemiştir. Buna karşın 2010 yılındaki gelir grubuna göre kadınların yaklaşık %28’i aşağıya doğru, %51’i ise yukarıya doğru hareket etmiştir. Erkeklerde ise durum biraz daha farklıdır; 2010 yılındaki gelir grubuna göre erkeklerin yaklaşık %44’ü alt gelir gruplarına, %36’sı üst gelir gruplarına doğru hareket etmiştir. Bir başka deyişle, kadınların üst gelir gruplarına geçme eğilimi erkeklere oranla daha fazladır.

Çizelge 4.3 : Gelir gruplarında sabit kalanlar ile hareket edenlerin demografik özellikleri, 2010-2013.

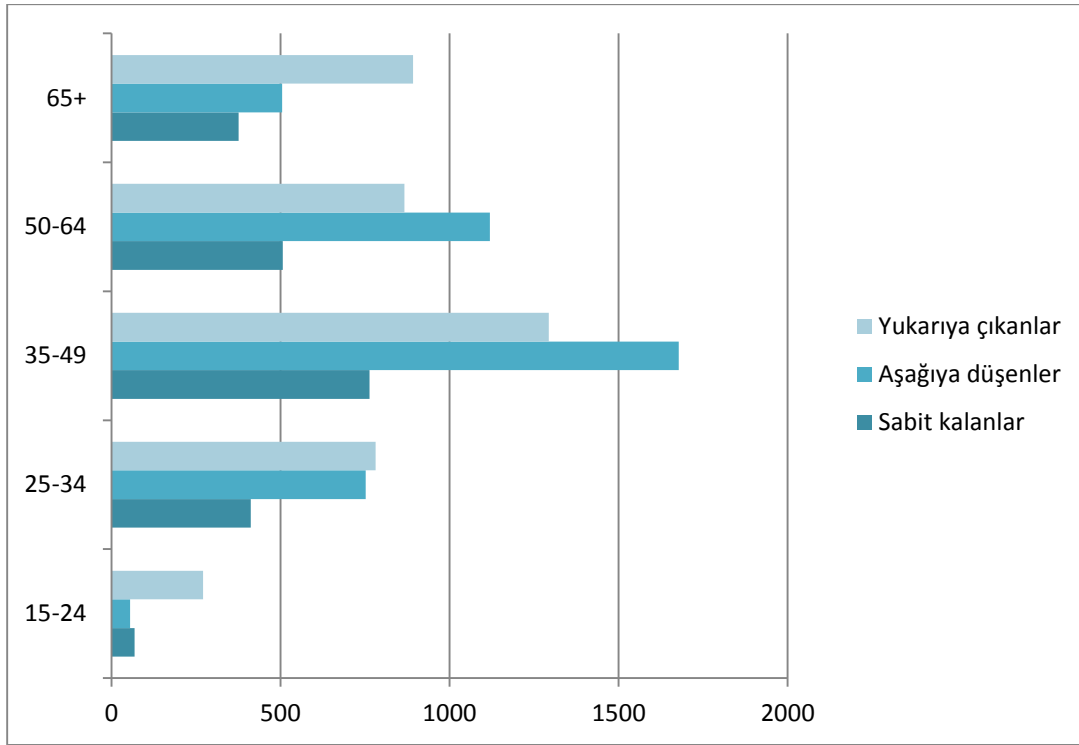
Mobilite				
	1	2	3	Toplam
Cinsiyet				
Kadın	563	771	1387	2721
Erkek	1563	3338	2716	7617
Eğitim				
Okuryazar olmayan	201	135	659	995
Diplomasız	122	123	353	598
İlkokul	879	1479	1798	4156
İlköğretim	239	391	482	1112
Lise	185	365	289	839
Meslek Lisesi	210	545	302	1057
Yüksek öğretim	290	1071	220	1581
Yaş Grubu				
15-24	68	55	271	394
25-34	412	752	781	1945
35-49	763	1678	1293	3734
50-64	507	1119	866	2492
65+	376	505	892	1773

7 ayrı kategoriden oluşan eğitim düzeyi incelendiğinde; 2010 yılına göre en fazla hareketliliğin ilkokul mezunları tarafından gerçekleştirildiği Şekil 4.3'te görülmektedir. İlkokul mezunları arasında ise %43,2'lik bir oranla yukarıya doğru hareket etme eğiliminin daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Lise mezunları ise okuryazar olup bir okul bitirmeyen bireylerin yer aldığı diplomasız grubunun hemen ardından gelerek hareket etme eğiliminin genel dağılımda az olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda lise mezunlarının yaklaşık %43'ü alt gelir gruplarına hareket etmiş, %22'si aynı gelir grubunda kalmış ve %34'ü üst gelir gruplarına hareket etmiştir. İlkokul mezunlarından sonra en çok hareket etme eğilimi gösteren yüksek öğretim grubundaki bireylerin ilginç bir şekilde alt gelir gruplarına daha çok hareket ettiği gözlemlenmiştir. Yüksek öğretim düzeyinde, bireylerin %18'i sabit kalmış, %19'u üst gelir gruplarına hareket etmiştir. Bunların yanı sıra yüksek öğretim mezunlarının yaklaşık %68'i 2010 yılına göre alt gelir gruplarına hareket etmiştir.

Şekil 4.3 : Eğitim düzeyinde gelir hareketliliği, 2010-2013.

Şekil 4.4 Türkiye'deki gelir hareketliliğini yaş grupları açısından ele almaktadır. Çizelge 4.3'ten de görülebileceği üzere, genel dağılımda hareket etme eğilimini en çok 35-49 yaş arasındaki bireyler göstermektedir. Bu koşullar altında 35-49 yaş arası bireylerin yaklaşık %45'i 2010 yılına göre alt gelir gruplarına hareket etmiştir. 35-49 yaş grubunun hemen ardından gelen 50-64 yaş arası bireyler hareket etme eğiliminde öne çıkmaktadır. Benzer şekilde 50-64 yaş arası bireylerin de alt gelir gruplarına hareket etme eğilimi (%45), üst gelir gruplarına geçme (%35) veya aynı gelir grubunda kalma eğiliminden (%20) daha fazladır. Bu bilgilerin ışığında yaş grupları kendi içlerinde değerlendirildiğinde, bireylerin alt gelir gruplarına hareket etme eğilimleri en fazla 35-49 ve 50-64 yaş grupları arasında görülmektedir.

Şekil 4.4 : Yaş grupları arasında gelir hareketliliği, 2010-2013.

Tanımlayıcı istatistiklerin aracılığıyla Türkiye’deki gelir hareketliliğine dair edinilen bilgilerin ardından multinomial logit modeli ile 2010 yılı baz alınarak 2010-2013 yılları arasındaki hareketliliğe yakından bakılmıştır. Modelin tablosu Ekler kısmında verilmiştir. Tablo 4.1’de marjinal etkilerin işaret ettiği üzere, MNL analizi demografik özelliklerinin gelir hiyerarşisi içinde bireylerin hareket etme eğilimlerini ne ölçüde etkilediği hususunda bilgi vermektedir. Bu doğrultuda kadınlar erkeklere göre aynı gelir grubunda kalma ihtimalini %0.3 arttırdığı gözlemlenmiştir ancak bu sonuç %5 anlamlılık düzeyinde anlamsızdır. Buna karşın kadınlar erkeklere göre aşağı yönlü hareket etme ihtimalini %14 azaltmakta; yukarı yönlü hareket etme ihtimalini ise %14 arttırmaktadır. Aynı gelir grubunda kalma ihtimalinin aksine kadınların erkeklere göre alt ve üst gelir gruplarına hareket etme ihtimali %95 güven aralığında anlamlıdır.

Çizelge 4.4 : Multinomial Logit Model Marjinal Etkileri.

	Sabit Kalanlar	Aşağı Yönlü Hareket Edenler	Yukarı Yönlü Hareket Edenler
Kadın*	0.0036	-0.1486***	0.1450***
Diplomasız*	-0.0697*	0.1025	-0.0328
İlkokul Mezunu*	-0.0791***	0.2612***	-0.1820***
İlköğretim Mezunu*	-0.0854***	0.3182***	-0.2327***
Lise Mezunu*	-0.0982***	0.3789***	-0.2807***
Meslek Lisesi Mezunu*	-0.1170***	0.4245***	-0.3074***
Yükseköğretim Mezunu*	-0.1311***	0.5531***	-0.4220***
25-34 Yaş Grubu*	-0.0277	0.2640***	-0.2362***
35-49 Yaş Grubu*	-0.0232	0.3646***	-0.3413***
50-64 Yaş Grubu*	-0.0478	0.3998***	-0.3520***
2011*	-0.0017	0.0235	-0.0218
2012*	-0.0018	0.0062	-0.0043
Olasılık (mobilité)	0.2231	0.4148	0.3620
(*) dy/dx kukla değişkenin 0'dan 1'e değişimini gösterir			

Lejant: * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001

Eğitim düzeyi incelendiğinde, bireylerin eğitim seviyeleri aynı gelir grubunda kalma ihtimalini negatif yönde etkilediği görülmektedir. Buna bağlı olarak, okuryazar olup bir okul bitirmeyenler okuryazar olmayanlara göre aynı gelir grubunda kalma ihtimalini %6.9 azaltmaktadır ve %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Benzer şekilde ilkokul, ilköğretim, lise, meslek lisesi ve yüksek öğretim kurumlarından mezun olan bireylerin okuryazar olmayanlara göre bulundukları gelir grupları içinde sabit kalma ihtimalini azalttığı görülmektedir ve bu çıktılar %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Buna karşın eğitim düzeylerinin alt gelir gruplarına hareket etme eğilimini pozitif yönde etkilediği gözlemlenmiştir ve %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Ayrıca eğitim seviyesi arttıkça bireylerin aşağı yönlü hareket etme olasılığı da artmıştır. Bu doğrultuda okuryazar olmayanlara göre alt gelir gruplarına hareket etme olasılığını %42 arttıran meslek lisesi mezunları ile %55 arttıran yüksek öğretim mezunları dikkat çekmektedir. Genel dağılımda bireylerin aynı gelir grubunda sabit kalma ihtimali ile paralel olarak yukarı yönlü hareket etme ihtimallerinin de negatif yönde

değiştii ve %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu gör÷lmektedir. Okuryazar olup bir okul bitirmeyenlerin okuryazar olmayanlara göre üst gelir gruplarına çıkma ihtimalini %0.3 azaltırken; yüksek öğretim mezunlarının okuryazar olmayanlara göre yukarı yönlü hareket etme ihtimalini %42 azalttığı gözlemlenmiştir.

25-34 yaş grubunda yer alan bireylerin 15-24 yaş aralığındakilere göre aynı gelir grubunda kalma ihtimalini %2.7 azalttığı sonucuna varılmıştır; ancak %95 güven aralığında anlamsız olduğu gör÷lmektedir. 25-34 yaş aralığındaki bireylerin 15-24 yaş grubundaki bireylere göre aşağı yönlü hareket etme ihtimalini %26 oranında arttırırken; üst gelir gruplarına çıkma ihtimalini %23 azalttığı gör÷lmektedir ve sabit kalma ihtimaline karşın %5 anlamlılık düzeyinde anlamlılardır. Yaş gruplarının üst gelir gruplarına çıkma ihtimalleri incelendiğinde, tüm yaş gruplarının referans olarak alınan 15-24 yaş aralığındaki bireylere göre gelir dağılımında yukarı yönlü hareket etme eğilimlerinin daha düşük olduğu gözlenmektedir. Üst gelir gruplarına çıkma olasılığı en düşük olan yaş aralığı ise 50-64 grubudur.

5. SONUÇ

Çok uluslu şirketlerin yapılanması ve sermayenin uluslararasılaşması ile dünya kapitalizminin küreselleşmeye evrilme süreci, toplumsal bir sorun olan eşitsizliği de beraberinde getirmiştir. Dünya genelinde çözülmeyi bekleyen gelir eşitsizliği sorununun yalnızca ekonomik sebeplerden kaynaklanmaması; kültürel, siyasi ve askeri politikaların da izlerini taşıması 2000’li yıllardan itibaren gelir dağılımı ve eşitsizliğinin toplumsal düzeyin yanı sıra bireysel düzeyde incelenmesi için önemli bir adım olmuştur. Yaşanan ekonomik ve politik şokların etkisiyle bireylerin gelir hiyerarşisi içinde alt ve üst gelir gruplarına geçişi önem kazanmıştır. Bu tezin esas amacı, 2010-2013 yıllarına ait panel veri setleri aracılığıyla Türkiye’deki gelir eşitsizliğini ve gelir hareketliliğini incelemek, uzun dönemde gelir hareketliliğinin eşitsizliği dengeleyici bir faktör olup olmadığına bakmaktır.

Gelir eşitsizliği ölçütlerinin başında gelen Gini katsayısı, Türkiye’deki eşitsizliğin 2000’li yıllardan itibaren kısmi bir iyileşme göstererek düşüşe geçtiğine işaret etmektedir. 2014 yılında 0.39’a kadar gerileyen Gini katsayısı, üst orta gelir grubunda yer alan Türkiye’nin dünya genelinde gelir dağılımı açısından en eşitsiz ülkeler arasında yer aldığı gerçeğinin üstünü örtememektedir. Nitekim 2012 OECD verileri doğrultusunda Türkiye’nin gelir dağılımı eşitsizliği kapsamında yalnızca Meksika’nın üzerinde yer alıyor olması da bu durumu desteklemektedir. Kentsel bölgelerde görülen eşitsizliğin kırsal bölgelerden daha fazla olması da gözlerden kaçmamaktadır. Dolayısıyla iktisadi büyümenin toplumsal anlamda ciddi bir sorun olan gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmada yeterli olmadığı önemle vurgulanmalıdır.

2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de gelir eşitsizliği görece bir iyileşme gösterse de; eşitsizliğin gelişmiş ülkelere nazaran hala oldukça yüksek bir oranda kalması, gelir hareketliliği araştırmalarının önem kazanmasına vesile olmuştur. TÜİK tarafından hazırlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kapsamında 2010-2013 döneminde gelir hareketliliği gözlemlenmiştir. Demografik özelliklerin detaylı olarak incelendiği multinomial logit (MNL) model aracılığıyla bireylerin aynı gelir grubunda sabit kalma, alt ve üst gelir gruplarına hareket etme eğilimleri hakkında bulgular elde edilmiştir. Bu doğrultuda modele; cinsiyet, eğitim düzeyi ve yaş

grupları bağımsız değişkenler olarak eklenmiş ve bireylerin genel dağılım içinde hareket etme olasılıkları bulunmuştur.

2010 yılı baz alınarak kurulan multinomial logit modeli ile toplumdaki bireylerin aşağı ve yukarı yönlü hareket etme eğilimlerinin aynı gelir grubu içinde sabit kalma eğilimlerinden daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Demografik özellikler açısından incelendiğinde, kadınların erkeklere göre üst gelir gruplarına geçme ihtimalinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir; aşağı yönlü hareket etme olasılıklarının ise erkeklere göre daha az olduğu saptanmıştır. En fazla hareket etme eğilimi gösteren bireylerin ilkökul mezunları olduğu ve üst gelir gruplarına geçme olasılıklarının daha çok olduğu gözlemlenmiştir. İlkokul mezunlarından sonra en çok hareket etme eğilimi gösteren yüksek öğretim mezunları ise aşağı yönlü hareket etme eğiliminin daha fazla olması ile dikkat çekmiştir.

Genel dağılımda bireylerin yaş grupları ele alındığında, 35-49 yaş aralığında yer alan bireylerin hareket etme eğilimlerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak, 35-49 yaş grubunda en çok alt gelir gruplarına hareket etme eğilimi göze çarpmaktadır. Buna karşın yaş grupları arasında hareket etme eğilimleri en az olanlar ise 15-24 yaş aralığında yer almaktadır.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri kapsamında yapılan Türkiye’de gelir hareketliliği analizi, gelir eşitsizliği ve toplumun gelir dağılımında iyileşmeye gidilmesi için eğitime verilmesi gereken önemi bir kez daha gözler önüne sermektedir. Ek olarak, panel veri seti ne kadar geniş ise gelir eşitsizliği ve gelir hareketliliğine dair elde edilen bulguların daha net sonuçlar verdiği açıkça görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aaberge, R., Björklund, A., Jäntti, M., Palme, M., Pedersen, P. J., Smith, N., ve Wennemo, T. (2002). Income inequality and income mobility in the Scandinavian countries compared to the United States. *Review of Income and Wealth*, 48(4), 443-469.
- Aretz, B. (2013). Gender differences in german wage mobility. *ZEW-Centre for European Economic Research Discussion Paper*, 13-003.
- Aristei, D., ve Perugini, C. (2015). The drivers of income mobility in Europe. *Economic Systems*, 39(2), 197-224
- Azevedo, J. P., ve Atamanov, A. (2014). *Pathways to the middle class in Turkey: how have reducing poverty and boosting shared prosperity helped?*. World Bank Policy Research Working Paper, (6834).
- Aydın, K. (2012), Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo-Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri, *Çalışma ve Toplum*, 2012/1, 147-166.
- Bahçe, S. ve Köse, A.H. (2007), *Yoksulluk Yazınının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflara Dönmek*, Retrieved from http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/KoseBahceHaz07.pdf
- Balıkçioğlu, E., ve Dalgıç, B. (2015). Türkiye’de Orta Gelirli Sınıfın Profili. *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1).
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu (2010), *Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış*, Retrieved from http://www.spf.boun.edu.tr/docs/Turkiyede-Esitsizlikler_SPF.pdf
- Cantó, O., ve Ruiz, D. O. (2014). *The contribution of income mobility to economic insecurity in the US and Spain during the Great Recession* (No. 345). (Yayınlanmamış ön makale). Ecineq Society for the Study of Economic Inequality, Spain.
- Cowell, F.A., Schluter, C. (1999). Income mobility: a robust approach. In: Silber, J. (Ed.), *Income Inequality Measurement: From Theory to Practice*. Kluwer, Deventer.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59, 2010/2, s. 89–132.
- Dickens, R. (2010). Caught in a Trap? Wage Mobility in Great Britain: 1975–1994. *Economica*, 67, 477-497.
- Duman, A. (2011). Türkiye’de Gelir Dağılımı:Sınıfta Kalanlar. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 1(3), 58-61.
- Fields, G. S. (2010). Does income mobility equalize longer-term incomes? New measures of an old concept. *The Journal of Economic Inequality*, 8(4), 409-427.

- Fields, G. S., ve Ok, E. A.** (1996). The meaning and measurement of income mobility. *Journal of Economic Theory*, 71(2), 349-377.
- Fields, G. S., ve Ok, E. A.** (1999). *The measurement of income mobility: an introduction to the literature*. Springer Netherlands.
- Fields, G. S., ve Ok, E. A.** (1999). Measuring movement of incomes. *Economica*, 66(264), 455-471.
- Fields, G. S., Hernández, R. D., Freije, S., Puerta, M. L. S., Arias, O., ve Assunção, J.** (2007). Intragenerational income mobility in Latin America. *Economía*, 7(2), 101-154.
- Friedman, M.** (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: Chicago University Press.
- Formby, J. P., Smith, W. J., ve Zheng, B.** (2004). Mobility measurement, transition matrices and statistical inference. *Journal of Econometrics*, 120(1), 181-205.
- Gang, I. N., Landon-Lane, J. S., ve Yun, M. S.** (2002). Gender Differences in German Upward Income Mobility, *IZA Discussion paper series*, No. 580
- Gernandt, J.** (2009). Decreasing wage mobility in Germany. *ZEW-Centre for European Economic Research Discussion Paper*, (09-044).
- Güven, A., Dalgıç, B., ve Tansel, A.** (2014). *Gelir hareketliliği eşitsizlikleri azaltabilir mi? Türkiye örneği*. Koç University-TÜSİAD Economic Research Forum Working Paper Series.
- Hausman, J. ve McFadden, D.** (1984). Specification Tests for the Multinomial Logit Model, *Econometrica*, 52: 1219-1240.
- İlhan, B.** (2012). *Youth in the Labor Market and the Transition from School to Work in Turkey* (Doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Jenkins, S. P., ve Jäntti, M.** (2014). *Income Mobility*. (Working paper no: 319).
- Jenkins, S. P. ve van Kerm, P.** (2003): Trends in Income Inequality, Pro-Poor Income Growth and Income Mobility, *IZA Discussion paper series*, No. 904
- Jansson, B.** (2014). Intragenerational Income Mobility in Gothenburg, Sweden, 1925-94: Before, During, and After the Rise of The Welfare State. *Australian Economic History Review*, 54(1), 14-36.
- Kenyon, H. T.** (2007). "Predictors of Delayed College Enrollment and The Impact of Socio Economic Status", *The Journal of Higher Education*, 78(2): 188-214.
- Long, J.S.** (1997), *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables*, Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Özkan, H. Ö.** (2013). *Labor Market Mobility and Marginal Attachment in Turkey: Evidence from HLFS, 2000-2002* (Master tezi). Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/>
- Piketty, T.** (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*. Hande Koçak (Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- Raferzeder, T. ve Winter-Ebmer, R.** (2004). Who is on the Rise in Austria: Wage Mobility and Mobility Risk, *IZA Discussion paper series*, No. 1329
- Riphahn, R. T. ve Schnitzlein, D.** (2011). Wage Mobility in East and West Germany, *BGPE Discussion Paper*, No. 114
- Güzelsarı, S.** (2008). *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü: Türkiye’de Mali İdarede Yeniden Yapılanma*. İstanbul: Sav/ Sosyal Araştırma Vakfı
- Selim, S.** (2008). *Türkiye’de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model*. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, 2008, s.345–358.
- Selim, R., Günçavdı, Ö. ve Bayar, A. A.** (2014). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler (Yayın No.TÜSİAD-T/2014-06/554). İstanbul: TÜSİAD
- Shorrocks, A. F.** (1978a). Income Inequality and Income Mobility, *Journal of Economic Theory*, 19, 376-393.
- Şeker, S. D., ve Dayıoğlu, M.** (2015). Poverty Dynamics in Turkey. *Review of Income and Wealth*, 61(3), 477-493.
- Şeker, S. D., ve Jenkins, S. P.** (2015). Poverty trends in Turkey. *The Journal of Economic Inequality*, 13(3), 401-424.
- Vergil, H.** (2012). Income Mobility, Income Distribution and Economic Growth in Turkey. In *The 32nd General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth August*, (pp. 5-11).
- Wooldridge, J. M.,** (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. London: The MIT Press
- Zortuk, M., Koç, E., ve Bayrak, S.** (2014). Hanehalkları Satın Alma Kriterlerinin Analizi: Multinomial Lojistik Regresyon Yaklaşımı. *Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- OECD Database** (2015). < <https://data.oecd.org/>>

EKLER

EK A: Model tablosu

	Sabit Kalanlar	Aşağı Yönlü Hareket Edenler	Yukarı Yönlü Hareket Edenler
Kadın*	0.4158***	Baz Kategori	0.7650***
Diplomasız*	-0.5919**		-0.3175
İlkokul Mezunu*	-0.9862***		-1.1484***
İlköğretim Mezunu*	-1.0775***		-1.5068***
Lise Mezunu*	-1.2589***		-1.9342***
Meslek Lisesi Mezunu*	-1.4827***		-2.184***
Yükseköğretim Mezunu*	-1.9017***		-3.3277***
25-34 Yaş Grubu*	-0.6899***		-1.3756***
35-49 Yaş Grubu*	-0.9917***		-1.9274***
50-64 Yaş Grubu*	-1.0996***		-2.1533***
2011*	-0.0641		-0.1172*
2012*	-0.0232		-0.0269
(*) dy/dx kukla değişkenin 0'dan 1'e değişimini gösterir			

Lejant: * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001

Çizelge A.1: Multinomial Logit Model